

İslami Mikrofinans: Bir Literatür İncelemesi

Salih ÜLEV*

Sakarya Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın amacı, İslami mikrofinans ile ilgili yapılan çalışmaların bir dökümünü sunarak İslami mikrofinans literatürünün genel bir resmini ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve veri toplama tekniği olarak doküman incelemesinden faydalanılmıştır. İslami mikrofinans konusunda yapılan akademik çalışmalar Web of Science (WOS) veri tabanlarından tespit edilerek içerik analizine tâbi tutulmuştur. WOS veri tabanından 200 makale tespit edilmiş ve bu makalelerde ele alınan konular altı başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu konular sırasıyla; İslami mikrofinans kuruluşlarının ürün ve hizmetleri, İslami mikrofinans kuruluşları için yeni model önerileri, İslami mikrofinansın yoksulların refahına etkisi, İslami mikrofinans kuruluşlarının performansı, İslami mikrofinans kuruluşlarının paydaşları ve risk yönetimidir.

Anahtar Kelimeler

İslami Mikrofinans, Mikrofinans, İslami Finans

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İslam İktisadı ve Finans Bölümü, salihulev@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0653-6821

Islamic Microfinance: A Literature Review

Abstract

The aim of this study is to present a general picture of Islamic microfinance literature by listing the studies on Islamic microfinance. A qualitative research approach was adopted in the study, and document analysis was used as a data collection technique. Academic studies on Islamic microfinance were determined from Web of Science (WOS) databases and subjected to content analysis. Two hundred articles were determined from the WOS database, and the topics covered in these articles were classified under six headings. These heading are listed as Islamic microfinance institutions, models and policy recommendations, their impact on the welfare of the poor, their performance, and comparison with their conventional counterparts, stakeholders, and risk management.

Keywords

Islamic Microfinance, Microfinance, Islamic Finance

Extended Abstract

Microfinance is to provide financial services such as credit, savings, insurance, and payment systems to poor people. The target audience of microfinance is those in the low-income group. The concept of microfinance, which began to be used in the modern sense in the 1970s, has emerged with the aim of poverty alleviation. The Grameen Bank microfinance project, started in 1983 by Muhammed Yunus who is an economics professor in Bangladesh, is considered the beginning of microfinance in the modern sense. Starting its activities by giving small loans to poor people at very low-interest rates, Grameen Bank has led to the establishment and expansion of many new microfinance institutions (hereafter MFI). Besides such conventional microfinance institutions that provide services at low-interest rates, Islamic microfinance institutions (hereafter IMFK) operating conveniently for the principles of Islamic finance have begun to emerge. The most important feature that distinguishes these institutions from their conventional counterparts is that their contracts do not contain elements that are not compliant with Islamic law such as interest, *garar* (extreme uncertainty), gambling (*maysir*). The number of Islamic microfinance institutions (IMFIs) in the world is increasing day by day.

Ahmad et al. (2020) state that 101 out of 644 MFIs operating worldwide are IMFIs. When we look at the share of Islamic microfinance in the Islamic finance sector, it is seen that there are no directly published statistics on this subject. However, an estimation can be made based on the statistics given in the Islamic finance development report. In the Islamic finance asset size ranking, the category of other Islamic financial institutions has a share of 5%, and it ranks third after Islamic banking and *sukuk*. IMFIs is likely included in the “other Islamic financial institutions” category. Considering that there are different Islamic financial institutions in this category, the share of IMFIs in the Islamic finance sector corresponds to less than 5%.

The institutional structures of IMFIs may vary from country to country. While some IMFIs are established in the form of non-governmental organizations, foundations, and cooperatives, some IMFIs are established in the form of rural and commercial banks. When we look at the distribution of IMFIs according to the regions, it is seen that the number of IMFIs in South Asia, Middle East, North Africa and Sub-Saharan Africa

is relatively high. With the increase in the number of IMFIs, the number of researches on Islamic microfinance has been increasing. The search result in the Web of Science (WOS) database using the “Islamic Microfinance” keyword, 298 articles have been determined. In the preliminary elimination, we determined that 98 articles were not directly related to Islamic microfinance. In academic studies which can be classified as theoretical and practical, the countries that are empirically investigated are generally countries such as Indonesia, Malaysia, Bangladesh, and Pakistan, where the number of IMFI is relatively high.

The aim of this study is to present a general picture of Islamic microfinance literature by listing the studies on Islamic microfinance. Academic studies on Islamic microfinance were classified under six headings. These headings are listed as Islamic microfinance institutions, models and policy recommendations, their impact on the welfare of the poor, their performance and comparison with their conventional counterparts, stakeholders, and risk management. A qualitative research approach was adopted in the study, and document analysis was used as a data collection technique. Related studies were determined from Web of Science (WOS) database. The search was done using the keyword “Islamic microfinance.” In the first phase of the search, 298 studies were identified and 98 of these studies were eliminated as they were not directly related to Islamic microfinance. Consequently, 200 studies were included in the analysis. The study covers the studies between the years 2008-2022. For the year 2022, it covers the studies that were published until 15 May 2022. The studies were classified according to their subjects and applied to content analysis. While the related studies are presented to the readers, sometimes information such as the research method, data collection technique, and the number of samples are also mentioned. The purpose of giving this information is to make it easier for researchers who want to do research on Islamic microfinance to give an idea about the method, data, and samples.

When the literature is reviewed in general, it is seen that many studies propose different IMFI models and Islamic microfinance products for countries. However, one of the gaps in the literature is the lack of detailed studies on how these models can be applied conveniently to the countries’ legal systems. Each country’s laws and regulations do not allow the establishment of an IMFI in all kinds of institutional structures. Therefore, it is necessary to make comprehensive legal arrangements to establish an interest-free IMFI in these countries. IMFI. To the best of the authors’ knowledge, no academic studies examine the legal side of the subject in detail. Such studies would facilitate the emergence of new IMFIs and allow them to touch the lives of more poor people.

As in Islamic finance, the practice side of Islamic microfinance directs Islamic microfinance literature. As the number of IMFI increases, the number of academic studies also increases. Many academic studies deal with efficiency, profitability, sustainability, and social aspects of IMFI. Although many studies propose new models for IMFIs, studies evaluating existing IMFIs are relatively more. In order to enable academic studies to shape the Islamic microfinance sector, it is necessary to attract the attention of both policy makers and practitioners. Besides, making studies in collaboration with academicians, policymakers, and practitioners is crucial. By carrying out various research projects in which all stakeholders are somehow involved, academic studies that contribute to the needs of the sector and policymakers can be done.

As in many other sectors, the field of financial technology offers excellent opportunities for the Islamic microfinance sector. Many fintech companies have been established on the social finance side. Many fintech companies that collect donations through crowdfunding and provide financial technology infrastructure to foundations and NGOs have emerged. The field of financial technology should not be neglected in studies investigating model proposals for IMFIs and the legal basis of these models. Moreover, the issue of how to do Islamic microfinance services legally through financial technology should be investigated more often.

Giriş

Mikrofinans, resmi finans sektörlerinin kredi vermekten çekindiği düşük gelirli kişilere kredi, tasarruf, sigorta ve ödeme sistemleri vb. finansal hizmetlerin sağlanmasıdır (Ledgerwood et al., 2013, s.1). Mikrofinansın hedef kitlesi düşük gelir grubuna dahil olan kişilerdir. Düşük gelir grubunun ölçüsü ülkeler ve bölgeler arasında değişebilmektedir. Genellikle yoksul ve yoksulun yoksulu sayılan kişiler bu şekilde tanımlanmakta, daha geniş anlamda ise çeşitli nedenlerden ötürü ülkedeki bankaların kredi vermekten kaçındığı, bu nedenle bankacılık hizmetlerinden faydalanamayan kişiler kastedilmektedir. İslami mikrofinans ise mikrofinans hizmetlerinin İslam hukukuna uygun olarak gerçekleştirilmesidir. İdeal anlamda İslami mikrofinans, İslam'ın iktisadi ve sosyal adalet anlayışını yansıtan ve sadaka, zekât, vakıf gibi kurumları da içinde barındıran finansal hizmetlerdir (Parlakkaya ve Çürük, 2015, s. 65).

Mikrofinans ve yoksulluk kavramı, birbiriyle yakından ilişkilidir. Modern anlamda 1970'lerde kullanılmaya başlanan mikrofinans kavramı, yoksulluğu önleme amacını ön plana alarak ortaya çıkmıştır. Bangladeş'li bir iktisat profesörü olan Muhammed Yunus'un 1983 yılında başlattığı Grameen Bank mikrofinans projesi, modern anlamda mikrofinansın başlangıcı sayılmakta, bu projeye birlikte mikrofinans kavramının pratik boyutu, mikrofinans kuruluşları (bundan sonra MFK) tarafından hayata geçirilmeye başlamıştır. Çok düşük faiz oranlarıyla yoksul insanlara küçük miktarlarda kredi vererek faaliyetlerine başlayan Grameen Bank'ın başarısı, pek çok yeni mikrofinans kuruluşunun kurulmasını ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Düşük faiz oranlarıyla hizmet veren bu tür konvansiyonel mikrofinans kuruluşlarının yanında, İslami finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösteren İslami mikrofinans kuruluşları (bundan sonra İMFK) ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kuruluşları konvansiyonel muadillerinden ayıran en önemli özellik, kullandıkları sözleşmelerin İslam hukukuna uygun olmayan faiz, garar (aşırı belirsizlik), kumar gibi unsurları barındırmamasıdır (Obaidullah, 2008, s. 19). Sözleşmelerin İslam hukukuna uygun olmasının yanında İslam'ın öngördüğü, ideal bir İslam toplumu olmak için tavsiye ettiği, kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi, Müslümanlar arasındaki iş birliği ve yardımlaşmayı teşvik etmek gibi hoş görülen hususlar da İslami mikrofinansın kapsamı içerisindedir (Obaidullah ve Khan, 2008, ss. 17-18).

Dünyada İMFK'ların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Ahmad et al'a (2020) göre dünyada faaliyet gösteren 644 MFK'dan 101'i İMFK'dır. İslami

mikrofinansın, İslami finans sektöründeki payı incelendiğinde, bu konuda doğrudan yayınlanan bir istatistik bulunmamakta fakat İslami finans gelişme raporunda verilen istatistikler üzerinden bir tahmin yapılabilmektedir. İslami finans varlık büyüklüğü açısından yapılan sıralamada İslami bankacılık ve sukuktan sonra üçüncü sırada gelen “diğer İslami finansal kuruluşlar” toplam varlıklar içerisinde %5’lik bir paya sahiptir. “Diğer İslami finansal kuruluşlar” kısmında İMFK’ların da yer aldığı düşünülmektedir (Icd-refinitiv, 2021). Bu oran içerisinde farklı İslami finansal kuruluşların da olduğu düşünüldüğünde İMFK’ların İslami finans sektörü içerisindeki payı %5’ten daha düşük bir rakama tekabül etmektedir. Ülkelere göre İMFK’ların kurumsal yapıları değişebilmektedir. Sivil toplum kuruluşu, vakıf, kooperatif, kırsal banka ve ticari banka şeklinde kurulan İMFK’lar bulunmaktadır. Bölgelere göre İMFK’ların dağılımı incelendiğinde ise Güney Asya, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika bölgelerinde İMFK’lar yoğunlaşmaktadır (Ahmad et al., 2020, s. 2). İMFK sayılarının artmasına paralel olarak, İslami mikrofinansı konu edinen araştırmalar da artmaktadır. WOS’ta “Islamic Microfinance” anahtar kelimesiyle, tüm alanlarda, yapılan aramada 298 makale tespit edilmektedir. Yapılan ön incelemede 98 makalenin doğrudan İslami mikrofinansla alakalı olmadığı görülmüştür. Teorik ve pratik olarak ikiye ayırabileceğimiz akademik çalışmalarda, ampirik olarak incelenen ülkeler, genellikle İMFK sayılarının nispeten fazla olduğu Endonezya, Malezya, Bangladeş, Pakistan gibi ülkelerdir. Bu ülkelerden sırasıyla Malezya ve Endonezya yayın sayısı olarak bariz bir şekilde diğer ülkelerden öndedir (Şekil 1).

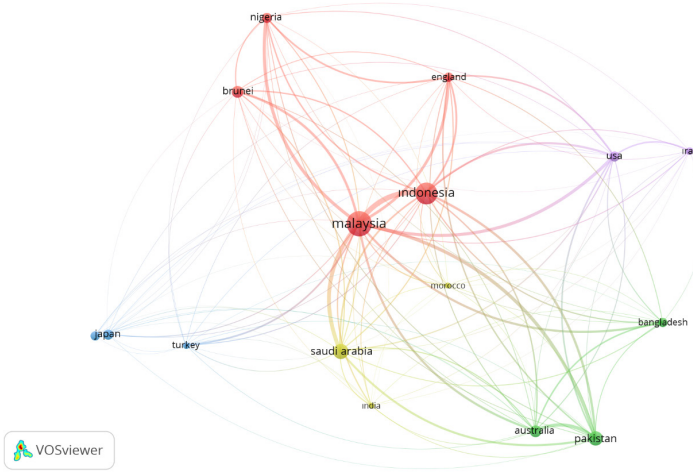
Bu çalışmanın amacı, İslami mikrofinans konusunda çalışmaların bir dökümünü sunarak İslami mikrofinans literatürünün genel bir resmini ortaya koymaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi ifade edilmekte, üçüncü bölümde ise ilgili literatür altı başlık altında açıklanmaktadır. Bu başlıklar İslami mikrofinans kuruluşları, model ve politika önerileri, yoksulların refahına etkisi, performansı ve konvansiyonel muadilleriyle karşılaştırma, paydaşlar ve risk yönetimi şeklinde sıralanmaktadır.

Veri ve Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, veri toplama tekniği olarak doküman incelemesinden faydalanılmıştır. Literatürde İslami mikrofinans konusu ile ilgili yer alan akademik çalışmalar toplanarak incelenmiştir. İlgili çalışmalar Web of Science (WOS) veri tabanlarından tespit edilmiştir. Veri tabanlarında “İslami mikrofinans (Islamic microfinance)” anahtar kelimesi kullanılarak arama yapılmıştır. İlk aşamada yapılan aramada 298 çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan 98’i doğrudan İslami mikrofinansla ilgili olmadığından elenmiş ve toplamda 200 çalışma analize dahil edilmiştir. Çalışma 2008-2022 yılları arasındaki çalışmaları kapsamına almaktadır. 2022 yılının tamamı değil 15 Mayıs 2022 tarihine kadar olan çalışmaları kapsamaktadır. Toplanan çalışmalar konularına göre tasnif edilmiş ve nitel

veri analiz yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. İlgili çalışmalar temel konu başlıkları halinde okuyucuya sunulurken kimi zaman çalışmaların kullandığı araştırma yaklaşımı, veri toplama tekniği, örneklem sayısı gibi bilgilere de yer verilmiştir. Bunun amacı İslami mikrofinans konusunda araştırma yapmak isteyen bir araştırmacıya, nasıl bir araştırma yöntemi kullanacağı konusunda fikir vermesini kolaylaştırmaktır.

Şekil 1: İslami Mikrofinans Konusunda Araştırma Yapılan Ülkeler

İslami Mikrofinans Literatürü

Son yıllarda İslam iktisadı ve finansı alanında yayımlanan çalışmaların sayıları arttığı için bu alanda literatürün sayısal analizini yapan bibliyometrik çalışmaların sayısı artmaya başlamıştır. İslam iktisadı gibi daha genel bir başlık altında yapılan bibliyometrik çalışmalarının yanında (Handoko, 2020; Özdemir ve Selçuk, 2021; Rusydiana, Sanrego ve Rahayu, 2021; Selçuk ve Yardımcioglu, 2017), İslami bankacılık (Biancone et al., 2020; Ikra et al., 2021), tekafül (Khan et al., 2020; Nasir et al., 2021), sukuk (Paltrinieri et al., 2019; Rahman et al., 2020) gibi daha spesifik konularda da çalışmalar görülmeye başlamıştır. Bu tür spesifik alanlardan biri de İslami mikrofinanstır. Hassan et al. (2021), Scopus veritabanında yer alan İslami mikrofinansla ilgili 2000-2020 yılları arasında yayımlanan çalışmaların, yazar, kurum, atıf sayıları, dergi gibi çeşitli verileri kullanarak bibliyometrik analizini yapmaktadır. Mohamed ve Fauziyyah (2020) mikrofinansın etkisini araştıran 50 makaleyi inceleyen bir literatür araştırması yapmıştır. Bizim çalışmamızı bu çalışmaların ilkinden ayıran özellikler, bibliyometrik analiz yapmayıp literatürde odaklanılan konu başlıklarını vererek literatürün genel resmini ortaya koymasına ve Scopus yerine WOS veritabanını kullanmasıdır. İkincisinden ayıran özellik ise daha fazla sayıda makaleyi kapsamına almasıdır.

Sunduğu Ürün ve Hizmetleri

İMFK'ların tarihsel gelişimlerine ek olarak, onların sundukları ürün ve hizmetlerine, kullandıkları pazarlama stratejilerine, müşteri profillerine odaklanan çalışmalara da rastlanmaktadır. Wulandari et al. (2016), Shafi M.K. ve Reddy (2019), Wediawati ve Setiawati'nin (2016) çalışmaları, İMFK'ların sundukları ürün ve hizmetlere odaklanmaktadır. İMFK'ların sundukları finansman ürünleri, mikro-ortaklık, mikrokredi ve mikro hibe şeklinde sınıflandırılmaktadır (Ülev, 2021). İMFK'lar mikro-ortaklık yöntemleri olarak mudârebe, müşâreke, müzâraa ve müsâkatı kullanmaktadır. Bu şekilde müşterisine finansman sağlarken aynı zamanda müşterinin faaliyetlerine/işletmesine ortak olmaktadır. Mikro-kredi yöntemleri olarak murabaha, icâre, selem, istisna' ve karz-ı hasen kullanılmaktadır. Karz-ı hasen haricindeki diğer ürünlerde İMFK, müşterisine kullandığı finansman karşılığında bir getiri elde etmektedir. İMFK'ları konvansiyonel muadillerinden ayıran önemli bir özellik de zekât ve sadaka gibi mikro-hibe yöntemlerini kullanmasıdır. Bu yöntemlerde İMFK tarafından kişilere verilen paralar geri istenmemektedir.

İslami bankacılık sektöründe olduğu gibi İslami mikrofinans sektöründe de en fazla kullanılan finansman ürünü murabahadır. İslami bankacılıktan farklı olarak ikinci sırada karz-ı hasen gelmektedir (El-Zoghbi ve Tarazi, 2013, s. 3). En fazla kullanılan finansman ürünü ülkelere ve İMFK'ların kurumsal yapısına göre değişebilmektedir. Örneğin Adnan ve Ajija (2015) Endonezya'nın en büyük İMFK'larından olan BMT MMU Sidogori'nin finansman ürünlerinin %62'sinin murabaha benzeri BBA ürününden oluştuğunu, ardından %22'lik bir oranla mudârebeyi kullandıklarını tespit etmiştir. Üçüncü ve dördüncü sırada ise karz-ı hasen ve murabaha gelmektedir. Wulandari et al. (2016) ise Endonezya'daki BMT'lerin finansman ürünlerinin uygulama safhasına odaklanmaktadır. İMFK'lar bölgelere göre farklı finansman ürünleri, farklı teminatlar ve farklı değerlendirme yöntemi kullanabilmektedir. Bu farklılıkta o bölgede yaşayan halkın özellikleri etkili olmaktadır. Shafi M.K. ve Reddy (2019) kâr-zarar ortaklığı mekanizması ile çalışan İMFK'ların faaliyetlerini incelemektedir. Hindistan'ın Kerala eyaletinde mikro-ortaklık yöntemlerini kullanan İMFK'ların ürün ve hizmetlerini inceleyerek müşterilerin bu mikro-ortaklık yöntemleri üzerindeki algılarını ölçmektedir. İMFK müşterileri ile yapılan anket sonuçlarına göre, İMFK'ların finansman ürünleri hakkında müşteriler, oldukça olumlu bir algıya sahiptir. Shafi M.K. ve Reddy, elde ettikleri bulgulardan hareketle Hindistan'da İslami mikrofinansın uygulanabileceği, kurulması durumunda İMFK'ların ekonomik büyümeye pozitif etkisinin olacağını ifade etmektedir. İslami mikrofinansın geliştirilmesi için çeşitli parasal desteklerin ve kapsamlı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ali ve Rahman (2013) ise işlem maliyetlerini de hesaba katan bir İslami mikrofinans çerçevesi çizmektedir.

İMFK'ların finansal ürünlerinin yanında manevi değerleri yükseltmeyi amaçlayan hizmetleri de bulunmaktadır. Dini motivasyonun, İslami mikrofinans faaliyetlerine yoğun bir şekilde girdiği kurumlardan biri de Endonezya'daki BMT'lerdir. Ülkede dini eğitim veren pesantrenler ile BMT'lerin organik bir bağı bulunmaktadır. Bu pesantrenlerde yetişen kişiler, BMT'lerde çalışan ve yönetici olarak istihdam edilebilmektedir (Suseno, 2020). BMT'lerin dini yönü bazı araştırmalara konu edinmiştir. Wediawati ve Setiawati (2016), BMT'lerin manevi(spiritual) aracılık faaliyeti olarak ifade ettiği bu yönü araştırmıştır. BMT yöneticileri ve saha personelleriyle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular, BMT'lerin manevi bir aracılık faaliyeti de yürütmekte olduğunu, bu aracılık faaliyetini dini/manevi uygulamalar ve dini/manevi eğitimler üzerinden yerine getirdiğini göstermektedir. Yazarlar, BMT'lerin manevi uygulamalarını, personelin bireysel davranışlarından ve kurumun örgütsel davranışları üzerinden tespit etmeye çalışmıştır. Örneğin personelin İslami prensiplere riayet etme düzeyini, çalışmalarına başlarken besmele ile başlamaları, kadın çalışanların tesettürlü olması gibi parametreler üzerinden değerlendirmiştir. Kurum içinde oluşturulan halkalarla yöneticilere ve personele verilen dini eğitimler, müşterilere borç verirken şer'i prensiplerin açıklanması gibi faaliyetler de manevi eğitimler kapsamında değerlendirilmiştir.

Her üründe olduğu gibi İMFK'ların finansman ürünlerinin daha çok kişiye ulaşabilmesi için çeşitli pazarlama çalışmaları yapmak gerekmektedir. Kazemian et al. (2015), İMFK'ların ürün ve hizmetlerini, pazarlama stratejileri açısından değerlendirmiştir. İMFK'ların yürüteceği etkili pazarlama stratejilerinin mevcut dünyada artık gerekli olduğu, konvansiyonel MFK'larla rekabet edebilmesi için bu stratejileri kullanması gerektiğini ifade etmiştir. İslami bankalara odaklanan çalışmalarda vurgulandığı gibi İMFK'lar için de mudarebe, müşareke gibi ortaklık temelli ürünlerin daha fazla, murabaha gibi borç temelli ürünlerin daha az kullanılmasını tavsiye eden pek çok çalışma bulunmaktadır. Saad ve Razak (2013), İMFK'lar için azalan müşareke yöntemini önermektedir. El-Komi ve Croson (2013), konvansiyonel finansal ürünlerle İslami finansal ürünlerin tercih edilmesine yönelik bir deney tasarlamış ve İslami mikrofinans ürünlerinin, borç temelli konvansiyonel ürünlere göre daha yüksek uyum oranlarına sahip olduğunu tespit etmiştir.

Model ve Politika Önerileri

Literatürde sık rastlanan çalışma türlerinden bazıları da İslami mikrofinans modeli öneren çalışmalardır. Bu çalışmalarda kimi zaman İslami mikrofinansın uygulanmadığı ülkeler/şehirler için İMFK modelleri önerilmekte kimi zamansa İMFK'ların faaliyet gösterdiği ülkeler için yeni model önerileri getirilmektedir. Bazı çalışmalar ise yalnızca ülkedeki mevcut İslami mikrofinans ekosistemini baz alarak politika önerileri getirmektedir.

Herhangi bir İMFK'nın olmadığı ülkeler özelinde yapılan çalışmalara örnek olarak Sabi (2016), Yakubu et al. (2021) ve Migdad'ın (2022) çalışmaları

gösterilebilir. Sabi, hâlihazırda İslami mikrofinans hizmeti sunan bir kurumun olmadığı Kırgızistan ve Tacikistan'da İMFK olması durumunda kişilerin bu İMFK'ları tercih edip etmeyeceğini araştırmıştır. Konvansiyonel MFK müşterilerine uygulanan anketlerden elde edilen verilerin analizinden elde edilen sonuçlara göre Tacik ve Kırgızlar İslami prensiplere uyma eğiliminde olmalarına rağmen bu ülkelerde İMFK'lara yönelik talep yeterli değildir. Yakubu et al. (2021) Nijerya'nın Kano şehrinde İslami mikrofinansla ilişkin talebi ölçmüştür. Kişilerin İslami mikrofinansı kabul etmeleri için İMFK'ların servis kalitesinin iyi, müşteri algısının ve kurumsal imajının olumlu olması gerekmektedir. Abdullahi ve Othman (2021b), Nijerya'da İslami mikrofinansı tercih etme potansiyelini ölçmüş ve 450 kişiye uyguladığı anket sonuçları, İslami mikrofinansın tercih edilme potansiyelinin yüksek olduğunu göstermiştir. Rana et al. (2016) İslami mikrofinans faaliyetlerinin olmadığı Filistin'de mikrofinans ekosisteminden bahsetmekte ve o tarihe kadar İMFK'ların kurulamamasının altında yatan sebepleri araştırmaktadır. Filistin'de İslami mikrofinansın operasyonel maliyetinin yüksek olması, hükümetin mikrofinans sektörünü desteklememesi, ülkede siyasi istikrarsızlığın ve çatışmaların olması en önemli etkenler olarak gözükmektedir. Ayrıca ülkede finansal faaliyetleri takip edecek ayrı bir şer'i kurulun bulunmamasına da vurgu yapılmaktadır. Rana et al. bütün bu zorluklar içerisinde İMFK'ların kurulabilmesi ve gelişebilmesi için bazı tavsiyelerde bulunmaktadır. Hükümetin İMFK'ların faaliyetlerini düzenleyecek ve denetleyecek bir birim kurmasının şart olduğunu ifade ederek, uluslararası yardım kuruluşları ile iyi ilişkiler kurulması ve tarım sektörüne öncelik verilmesine dikkat çekmektedir. Migdad (2022) Filistin için İslami mikrofinans modeli önermektedir. Ali ve Rahman (2013) işlem maliyetlerini de hesaba katan bir İslami mikrofinans çerçevesi çizmektedir. Lawhaishy ve Othman (2022) ortaklık temelli mikrofinans modellerinin Libya'da uygulanabilirliğini tartışmış ve uygulanabilir olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fofana (2020) İslami mikrofinansın mevcut kanunlar içerisinde Liberya'da nasıl uygulanabileceğini tartışmaktadır. Kakembo et al. (2021), geleneksel MFK'ların Uganda'da küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri güçlendirmede başarısız olduğunu ve İMFK'ların Uganda'da faaliyete başlamalarının bu işletmeler için faydalı olacağını iddia etmektedir. El Ebrashi et al. (2018) Mısır'daki İslami mikrofinans ürünlerinin potansiyelini araştırmaktadır.

Vakıflar ve Mikrofinans

İslami mikrofinans modeli önerilerinde tarihsel vakıf kurumlarının da modele entegre edilmesine sıklıkla rastlanılmaktadır (Haneef et al., 2015; Abdullah ve Ismail, 2017; Hamber ve Haneef, 2017; Kachkar, 2017; Md Zabri ve Mohammed, 2018; Pitchay et al., 2018; Shaikh et al., 2017; Thaker et al., 2021; Zauro et al., 2020).

Bu çalışmalar arasında ampirik bulgulara dayanması açısından Haneef et al.'nin (2015) çalışması dikkate değerdir. Haneef et al., İslam İşbirliği

Teşkilatı'na üye ülkelerde yoksulluğu önlemek adına vakıf temelli bir İslami mikrofinans modeli kurgulamaktadır. Kurduğu bu İslami mikrofinans modeli ile ilgili İMFK müşterilerinin görüşlerini almaktadır. İMFK müşteriyle yapılan anketlere ve çeşitli uzmanlarla yapılan görüşmelere dayanan çalışmada bu tür bir modelin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği araştırılmaktadır. Çalışmanın verileri Bangladeş'te üç farklı bölgede gerçekleştirilmiş ve yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Önerilen modelin temel bileşenleriyle ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır: yoksulluk faktörü; (1) vakıf kaynakları, (2) İslami mikrofinans, (3) proje finansmanı, (4) tekâfül finansmanı, (5) insan kaynakları gelişimi ve (6) yoksulluğu azaltma şeklinde ifade edilen altı yapı ile ilişkilidir. Haneef et al. yoksulluğu önlemede kullanılacak olan ve tekâfül, insan kaynakları eğitimi ve proje finansmanı gibi unsurları barındıran bu modelin yoksulluğu önlemede faydalı olacağı sonucuna ulaşmaktadır. Fakat aynı zamanda vakıf temelli bu modelin yoksulluğu azaltmada başarılı olabilmesi için bazı önerilerde bulunmayı ihmal etmemektedir. Bu önerilerden bazıları şunlardır: borç alanlara yönelik eğitim programları kesinlikle yapılmalıdır, borç alanların İslami mikrofinans ile ilgili farkındalığını çeşitli sosyal ağlar kullanılarak artırılmalıdır. Borç alanlar için en uygun borç miktarının tespit edilmesi gerekmektedir. Vakıf fonlarının İMFK'lara aktarılabilmesi için de vakıfların resmi organları tarafından uygun kanallar bulunmalıdır.

Abdullah ve Ismail (2017) vakıf temelli bir İslami mikrofinans modeli önermekte ve bu modelin etkin biçimde çalışabilmesi için öneriler getirmektedir. Vakıf temelli olarak kurulması önerilen İMFK'nın yönetimi tamamen şeffaf olmalı, tüm paydaşlar yönetimle ilgili önemli hususlarda bilgi alabilmelidir. Yasal düzenlemeler yoluyla vakıf mallarının sürekliliği sağlanmalı, vakfedilen paraların mikrofinans amacı dışında kullanılmasına izin verilmemelidir. Abdullah ve Ismail modeldeki İMFK'nın bir şirket olarak kurulmasını ve şirket kanunlarına tâbi olmasını gerekli görmektedir. Kaleem ve Ahmed (2010), sadaka temelli İslami mikrofinans modeli önermekte, modelde yer alacak İMFK'nın fon toplama ve kullandırma şekilleri üzerinde durmaktadır. Bu modelde, İMFK'nın zekât, sadaka ve karz-ı hasen olarak üç farklı fon toplama yöntemi olacaktır. İlk ikisinde İMFK'ya verilen fonlar geri alınmazken sonuncusunda parayı veren taraf, daha sonra bunu geri alabilecektir. Elde edilen fonlar üç yöntemle yoksul kişilere aktarılacaktır. Zekât olarak toplanan fonlar, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan yoksul kişilere yiyecek, giyecek barınma vb. ihtiyaçlarını karşılamak için verilecektir. Bu kategoride verilen paralar geri alınmayacaktır. Sadaka olarak toplanan fonlar da yine geri alınmamak üzere kişilere verilecektir. Karz-ı hasen olarak toplanan paralar ise yine karz-ı hasen olarak yoksul kişilere verilecektir. Burada kişilerin bu paraları kendi işletmelerinde gelir getirici bir faaliyette kullanmaları önem arz etmektedir.

Thaker ve Thaker (2016) sıfır faizli finansman modeli (*Zero Interest Financing Model*) şeklinde adlandırdığı yeni bir finansman modeli önermektedir. Endonezya için önerilen modelin özgün yönlerinden biri, İMFK'ların finansman

modellerine “teberru fonu” adıyla yeni bir fon eklemesidir. Bu modelde İMFK mevcut fon havuzuna ilaveten teberru fon havuzu oluşturmakta ve finansman verdiği kişilerden bu fona bağışta bulunmasını istemektedir. Müşterinin yapacağı bağış miktarının, aldığı finansmanın en az %10’una tekabül etmesi istenmektedir. Bu tutar, hibe mahiyetinde kabul edilmekte ve bu havuzda toplanan paralar diğer müşterilere finansman olarak verilebilmektedir. Modelin fıkhi olarak mahzurlu görünen noktalarında biri, teberru fonuna alınan paralar hibe olarak kabul edilse de %10 gibi asgari bir oran belirlemesi ve bunun finansman kullanan müşterilere zorunlu tutulmasıdır. Nitekim hibe/sadaka zorunlu olarak yapılan bir işlem değildir.

Politika Önerileri

Vakıf ve sadaka temelli mikrofinans modeli sunan çalışmaların yanında farklı ülkelerdeki mikrofinans sektörünün durumunu ele alan ve politika önerileri sunan çalışmalara da rastlanmaktadır. Sulayman (2015) Tanzanya’da İslami mikrofinansın mevcut durumunu açıklamakta ve politika önerileri getirmektedir. İslami finans okuryazarlığının artırılması, karar alıcıların hızlı hareket etmesi, mikrofinans hizmetlerinde İslami değerlerin daha sık vurgulanması bu önerilerden bazılarıdır. Aliyu et al. (2017) yoksulluk seviyesinin yüksek olduğu Nijerya’da mikrofinans ekosisteminden bahsetmekte ve yoksulluğu önlemek için İslami mikrofinans bankalarını önermektedir. Aliyu et al. ticari bankaların mikrogirişimcileri desteklemede başarısız olduğu, onların bu eksikliğini gidermek için İslami mikrofinans bankalarının iyi bir alternatif olduğunu iddia etmektedir. Aliyu et al.’un önerdiği İslam mikrofinans bankalarında, geleneksel bankalardan farklı olarak zekât ve karz-ı hasenle fon toplama ve kullandırma öngörülmektedir. Ayrıca bu bankaların mikrogirişimcilere fon kullandırırken, izleme ve denetim maliyetlerini azaltmada daha etkin olduğu için grup modelini kullanması önerilmektedir.

Her ne kadar araştırmamız WOS’ta taranan makaleleri kapsamına alsada çalışmayı okuyacak okuyucuların büyük çoğunluğunun Türkiye’den olması nedeniyle, WOS kriterinden istisna tutarak Türkiye’de İslami mikrofinansın uygulanmasına yönelik yapılan çalışmalara da bu kısımda kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır. Özdemir (2021) Türkiye’de İslami mikrofinansın uygulanmasına yönelik hem katılım bankaları içerisinde hem de katılım bankaları dışında farklı iki model önermektedir. Parlakkaya ve Çürük (2015), İslami mikrofinansın Türkiye’de uygulanabilirliğini tartışmakta İMFK’lar için riskleri ortaya koyarak politika önerileri getirmektedir.

Kırılğan grupların, yoksulluk girdabından çıkması için çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri İslam et al. (2020) tarafından kaleme alınmıştır. İslam et al. HIV virüsü taşıyan gruplara, kredi riskleri yüksek olduğundan konvansiyonel mikrofinans kuruluşlarının kredi vermekten çekindiklerini ifade ederek İslami mikrofinans modeli önermektedir. Üç aşamadan oluşan modelde, ilk aşamada HIV’li kişiye mikro ortaklık şeklinde finansman

verilmekte, ikinci aşamada mikrokredi, üçüncü aşamada ise hastalıkla ilgili masraflarını karşılaması için sadaka verilmektedir.

Makāsıdü's-şerîa

Raditya ve Taqwa (2015), İMFK'ların rutin faaliyetlerinden farklı bir yöne, makāsıdü's-şerîa yönüne odaklanmaktadır. Bu araştırmacılar, Gazzâlî'nin sınıflandırmasında hayat (can), nesil (nesepl, ırz), akıl, mal ve dinin korunması (Boynukalın, 2003) şeklinde ifade edilen makāsıd düşüncesi ile İMFK'ların faaliyetlerini ilişkilendirmektedir. Raditya ve Taqwa (2015), İMFK'ların finansman sağlama faaliyetlerinin yanında makāsıdü's-şerîa'ya katkı sunacak iş birlikleri yapmasını tavsiye etmekte ve her bir madde için öneriler getirmektedir. Dinin korunması için camilerin İMFK'lar tarafından verimli bir şekilde kullanılmasını, buralarda İslami ilimlerle ilgili dersler düzenlemek için İMFK personellerinin görevlendirmesini, derslerin yapılacağı tarihlerin de geri ödemelerin yapılacağı tarihler olmasını tavsiye etmektedir. İMFK'ların farklı eğitim kurumlarıyla iş birliğine giderek aklın korunması maddesine katkı verebileceğini, malın korunması için zekât kurumlarını ve kooperatifleri, canın korunması için hastaneler, klinikler, mikrotekâful ve sağlık sigortası şirketleriyle iş birlikleri yapılmasını önermektedir. Bu tür hizmetler ve iş birlikleriyle İMFK'lar makāsıdü's-şerîa'ya katkı sunabileceklerdir. İslami mikrofinans ile makāsıd düşüncesini ilişkilendiren şu çalışmalara da bakılabilir: (Alam et al., 2015; Wibowo et al., 2020; Alkhan ve Hassan, 2021).

Tarım

Tarım sektörü pek çok İMFK tarafından desteklenen ve mikrofinansın hedef kitlesi açısından da uygun bir sektördür. Kırsal kesimde yaşayan pek çok hanehalkı için mikrofinans ürünleri tasarlanmaktadır. Pakistan'daki WASİL, Sudan'daki IRADA, Bangladeş'teki IBBL tarım sektörüne yönelik ürün ve program geliştiren İMFK'lardan bazılarıdır. Obaidullah (2015), tarım sektörüne yönelik mikrofinans hizmeti sunan üç başarılı İMFK'yı kapsamlı biçimde ele almaktadır. Çalışmada Endonezya'da faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan Dompert Dhuafa Republika'nın organik tarım geliştirme projesi, Pakistan'da çifçilerle selem sözleşmesi yaparak finansman sağlayan WASİL ve Sudan'da IRADA adlı İMFK'nın Abu Halima bölgesinde başlattığı sera projesi örnek uygulamalar olarak incelenmektedir. Obaidullah'ın çalışmasına benzer şekilde Uddin (2017) Bangladeş İslam Bankası'nın kırsal kalkınma programını incelemekte, Abdullah et al. (2017) ise bu programı Grameen Bank ile karşılaştırmaktadır. Budi et al. (2022), Endonezya'da tarım sektörünü iyileştirebilmek için İMFK'lar ile tarım kooperatiflerinin işbirliğini önermektedir. Hossain et al. (2019) zekat ve selemin Bangladeş'teki çiftçilere yönelik nasıl etkin bir şekilde uygulanabileceğini tartışmaktadır.

Finansal Teknolojiler

Bankacılıkta olduğu gibi İslami mikrofinans alanında da finansal teknoloji kullanımı giderek artmaktadır. Finansal teknoloji alanındaki gelişmeler İMFK'ların gerek fon toplama gerek fon kullandırma tarafında geleneksel

usulleri yavaş yavaş terk etmesine neden olmaktadır. İMFK'ların faaliyetlerinde kullanılan finansal teknolojiler bazen bir banka ile iş birliği yapılarak transfer edilmektedir. Finansal teknoloji alanındaki gelişmeler, akademik çalışmalara da yansımış, farklı finansal teknolojilerin İMFK'larda nasıl kullanılabilirliğini tartışan ya da yeni bir finansal teknoloji kullanan İMFK'larda bu teknolojinin etkinliğini ölçen çalışmalar bulunmaktadır.

Shaikh, (2021), İslami mikrofinans kuruluşlarının daha etkin çalışması için finansal teknolojiye entegre edilmesini önermektedir. Ascarya ve Sakti (2022) İMFK'lar için mikro fintek modelleri önermektedir. Cokrohadisumarto (2020) İMFK'ların dijital çağa ayak uydurmaları için teknoloji temelli yeni model önerileri sunmaktadır. Bir finansal teknolojinin bir İMFK'da uygulanabilmesi sadece İMFK'nın teknik altyapısına bağlı değildir. Bu finansal teknolojilerin İMFK müşteri tarafından rahatça kullanımı da önemlidir. Rozzani et al. (2016), Malezya'da faaliyet gösteren bir İMFK'nın kullandığı mobil ödeme sisteminin etkinliğini araştırmaktadır. Bir İslami bankayla işbirliği yapılarak kullanılan bu mobil ödeme sistemine yönelik müşterilerin tutumları incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, müşteriler İMFK'dan alacakları finansman, kendilerine aktarılırken bu ödeme sisteminden memnun iken geri ödemelerini yaparken mobil sistemden memnun olmamaktadır. Rozzani et al. bu tür bir memnuniyetsizliğin sebebi olarak, müşterilerin mobil sistemi kullanma konusunda bilgisiz olmasını göstermektedir.

Amran et al. (2014), İMFK'ların kullandığı mobil bankacılık uygulamalarının ve muhasebe bilgi sistemlerinin İMFK'ların finansal hizmetlerine olan etkilerini tartışmaktadır. Her iki teknolojinin de İMFK'ların maliyetlerini azaltmada ve onlara esneklik kazandırmada olumlu etkilerinin olacağını ifade etmektedir. Santoso ve Ahmad (2016), Endonezya'daki İMFK'lar için iki farklı şubesiz bankacılık modeli önermektedir. Santoso ve Ahmad, biri seküler diğeri dini değerleri ön plana çıkaran iki modelden ikincisinin Endonezya'nın toplumsal yapısına daha uygun olduğunu iddia etmektedir. Rozzani et al. (2015) ise son zamanlarda sıkça gündeme gelen kripto para birimlerine benzer yeni bir para birimi üzerinden İslami mikrofinans işlemlerinin yapılmasını önermektedir. "Community currency" olarak ifade ettiği para birimi fikrinin getireceği avantajları tartışmaktadır.

Yoksulların Refahına Etkisi

Mikrofinans literatüründe en sık ele alınan konulardan biri, mikrofinansın yoksulların refahına etki edip etmediğidir. Bu çalışmaların bazılarında konvansiyonel MFK'ların verdiği kredilerin yoksulların refahına etkisi incelenirken bazılarında ise İMFK'ların etkisi incelenmektedir. Her iki mikrofinans kuruluşunun da yoksulların refahına etkisi konusunda benzer sonuçlar bulunmaktadır. Yoksulların refahını olumlu etkilediğini ileri süren çalışmalar olduğu gibi herhangi bir etkisinin olmadığını iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır. Fakat İslami mikrofinansın yoksulları olumlu etkilediğini iddia eden

çalışmalar daha ağırlıkta görünmektedir. Islam (2021), İslami mikrofinansın insanların refahı üzerinde olumlu sonuçları olduğunu, sosyo-kültürel yapıyı ve aile yapısını iyileştirdiğini iddia etmektedir. Rashid ve Ejaz (2019), Pakistan'daki, Islam ve Ahmad (2020) ise Malezya'daki İMFK'ların yararlanıcılar üzerinde olumlu etkisi olduğunu tespit etmiştir. (Maouloud & Othman, 2021) yapısal eşitlik modeli kullanarak, İslami mikrofinans ürünlerinin Moritanyalı mikrogirişimlerin geliri üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Ahmad et al. (2017) Pakistan'da İslami mikrofinansın yoksulların sosyo-ekonomik ve dini statüleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu tespit etmiştir. Rahman ve Ahmad (2010) Bangladeş'teki IBBL'nin kırsal kesimde yaşayan yoksul kişilere olan etkisini incelemiştir. Sonuçlar bu kişilerin gelir, harcama ve tarımsal üretim miktarlarının arttığını göstermektedir.

Konvansiyonel MFK'larda olduğu gibi İMFK'lar için de kadınlar önemli hedef kitlelerden biridir. Bazı İMFK'ların sadece kadınlara mikrofinans hizmeti sağladığı bilinmektedir. Kadınların tercih edilmesindeki sebeplerin başında kadınların borçlarına daha sadık olması, geri ödemelerini zamanında yapması ve aldığı finansmanı hedeflenen amaç dışında kullanmaması gösterilmektedir. Literatürde İMFK'ların kadınların refahına etkisini, kadının güçlendirilmesi üzerinden ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Hassan ve Saleem (2017), İslami mikrofinansın kadınların sosyal refahına olan etkisini araştırmıştır. Sonuçlar, İslami mikrofinansın kadınların aylık gelirlerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğunu kanıtlamıştır. Gelir ve varlıklarındaki bu artış, kadınların kendilerine olan güvenini artırmakta ve onların iktisadi bağımsızlıklarını artırmaktadır. Cara et al. (2020) İslami mikrofinans ürünlerinin kadın girişimciler üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Yaumidin et al. (2017) Endonezya'nın South Bandung bölgesinde yürüttüğü araştırmada 240 kişiyi iki gruba ayırarak mikrofinans ürünlerinin etkisini ölçmüştür. Müdahale grubu, en az bir yıllık borç döngüsünü bitirmiş mikrofinans müşterilerinden oluşmakta, kontrol grubu ise İslami mikrofinans programına kaydolmuş fakat henüz finansman almamış kişilerden oluşmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre İslami mikrofinans programı, kadınların hanehalkı içindeki konumunu güçlendiren bir etki yaratmıştır. Program, hanehalkının aldığı iktisadi, sosyal, sağlık ve çocuklarla ilgili kararlarda kadınların konumunu güçlendirmiştir. Kadınların aile içinde özellikle kız çocuklarının okula gönderilmesi konusundaki kararlarda etkisinin arttığı gözlemlenmiştir. Ahmad ve Shah (2019) mikrofinansın anne sağlığı üzerinde olumlu etkisi olduğunu tespit etmiştir. Othman (2015), Malezya'da İslami mikrofinansın kadınların işgücüne katılımı konusunda etkisi olup olmadığını tartışmaktadır. Othman, İslami mikrofinansın kadınların iktisadi faaliyetleri katılımı konusunda yararlı olduğu ve yoksulluğu azaltmada kullanılabilecek etkili bir yöntem olduğunu ifade etmektedir.

Fianto et al. (2018) İslami mikrofinansın hanehalkı geliri ve harcamaları üzerindeki etkisini analiz etmektedir. İMFK müşterilerini mikro-ortaklık yöntemlerini kullananlar ve mikro-kredi yöntemlerini kullananlar şeklinde gruplara ayırmıştır. Çalışmada mikro-ortaklık yöntemlerini kullananların yıllık geliri, mikro-kredi yöntemlerini kullananlardan daha fazla artmıştır. Fianto et al. mikro-ortaklık yöntemini kullananların gelirinin daha fazla artmasını, kâr zarar ortaklığı mekanizmasının İslami finans için en ideal model olduğunu gösteren önemli bir kanıt olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Adnan ve Ajija (2015) Endonezya'daki BMT'lerin yoksulluğu azaltmada etkili olduğunu ampirik olarak kanıtlamıştır. Wulandari (2019) de BMT'lerin karz-ı hasen yoluyla yoksulluğu önlemedeki rolüne vurgu yaparak uygulamaya dönük öneriler getirmektedir.

İslami mikrofinansın yoksulluğu önlemede olumlu etkisinin olduğunu kanıtlayan çalışmaların aksi yönünde bulgular da bulunmaktadır. ZahidMahmood et al. (2017) İslami mikrofinansın hanehalkı geliri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını, aksine borçlanma miktarını artırarak onları negatif etkilediğini tespit etmiştir. İslami mikrofinansın yoksulluk ile ilişkisini gerek teorik gerek ampirik olarak araştıran şu çalışmalara da bakılabilir: (Rahman, 2010; Saad & Duasa, 2011; Khaleequzzaman & Shirazib, 2012; Hassan, 2014; Begum et al., 2015; Konaah, 2016; Bhuiyan et al., 2017; Alaro & Alalubosa, 2019; Ülev et al., 2022). Konvansiyonel mikrofinans ile İslami mikrofinansın yoksulluğu azaltmadaki etkisini kıyaslayan Begum et al. (2019), konvansiyonel mikrofinansın yoksulluğu azaltma noktasında yeterince başarılı olmadığını ve bunun en önemli sebeplerinin bazılarının yüksek faiz oranları, personel gelişiminin yetersizliği ve fon çeşitlendirmesi olduğunu ifade etmektedir. İslami mikrofinansın, konvansiyonel mikrofinansa kıyasla yoksulluğu azaltma konusunda daha başarılı olduğunu ve sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla katkı sağladığını ifade etmektedir.

Ekonomiye Etkisi

İMFK'ların yoksulluk üzerindeki olumlu etkisi gerek ampirik gerekse teorik çalışmalarda vurgulanmıştır. Yoksulların refahı üzerindeki bu olumlu etkinin dolaylı olarak ülke ekonomisine yansması muhtemeldir. Ekonomik büyüme ve kalkınma, gelir dağılımı, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alandaki muhtemel etkiler de bazı çalışmalar tarafından incelenmiştir. Örneğin Adewale ve Haron (2017) İMFK'ların Nijerya'nın demokratik ve sosyo ekonomik dışlanmışlığı azaltmada olumlu etkilerinin olacağını iddia etmektedir. Ahmad ve Ahmad (2009) ise Avustralya'da kooperatif olarak kurulan İMFK'ların ülkedeki Müslüman nüfusun finansman ihtiyacını karşılamada olumlu etkisinin olduğunu ve bu durumun Avustralya ekonomisine dolaylı olarak olumlu yansımalarının olacağını ifade etmektedir.

İMFK'lara ulaşmada etkili olan faktörler

İslami mikrofinans programına katılma etki eden pek çok faktör bulunmaktadır. Kişilerin yaşı, cinsiyeti, gelir düzeyi, İMFK'nın imajı, verdiği finansman tutarı, sunduğu geri ödeme planı gibi pek çok faktör İMFK'lara başvurmaya etki edebilir. Fianto et al. (2019) Endonezya'daki İMFK'lara ulaşmada etkili olan faktörleri incelemiştir. Bulgular; yaş arttıkça mikrofinans ulaşımın arttığını, erkeklerin de kadınlara göre mikrofinans programına ulaşma ihtimalinin daha yükseldiğini göstermektedir. Maouloud et al. (2021) Moritanya'da İslami mikrofinans kullanımını etkileyen faktörler olarak borcun geri ödenabilirliği ve İMFK'nın uygunluğunu göstermektedir. Thambiah et al. (2016) Malezya'daki kadın mikrogirircilerin İslami mikrofinans programına katılmasına etki eden faktörleri tartışmaktadır. Islam et al. (2021), kadın girişimcilerin İslam mikrofinans kullanma amaçlarını, planlı davranış teorisi ile test etmektedir. Maulida ve Fianto (2018) kredi riskinin bir sonucu olan geri ödeme sorununun odaklanmış, İMFK'ların takibe düşen kredilerine etki eden faktörleri incelemiştir. Cinsiyet, meslek, finansman tutarı ve ikamet edilen bölge takibe düşen kredileri etkilemektedir. Umar et al. (2021), müşterilerin finansal durumunun, İslami mikrofinans programına katılımı nasıl etkilediğini ampirik olarak incelemiştir. Çalışma, daha kötü finansal duruma sahip olan müşterilerin, İslami mikrofinans programına katılma ihtimalinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yazarlar bu durumun İslami mikrofinansın konvansiyonel mikrofinanstan ayıran önemli bir özellik olduğuna dikkat çekmektedir. Hassan (2015) ise mikrofinansın finansal katılma olan etkisini teorik olarak tartışmaktadır.

Performansı ve Konvansiyonel Muadilleriyle Karşılaştırma

Bir kurumun büyümesi ve gelişmesi, o kurumun performansını ölçen çalışmalarını da beraberinde getirmektedir. 1980'li yılların sonunda ortaya çıkan İMFK'ların performansını değerlendiren pek çok çalışmaya rastlanmaktadır (Ben Abdelkader & Mansouri, 2019; S Maamor, Cokrohadisumarto & Ismail, 2017; Nashihin & Harahap, 2014; Yumna, 2019). Bu çalışmalarda İMFK'ların performansı kimi zaman finansal açıdan kimi zaman da sosyal açıdan değerlendirilmektedir (Purwanto et al., 2020; Siti-Nabiha & Norfarah, 2020; Siti-Nabiha & Siti-Nazariah, 2022). İMFK'ların performansını, konvansiyonel MFK'larla karşılaştıran pek çok çalışma bulunmaktadır (Ashraf et al., 2014; Widiarto & Emrouznejad, 2015; Ibrahim et al., 2018; Suzuki et al., 2018; Al-Awlaqi & Aamer, 2019; Berguiga et al., 2020; Wasiaturrahma et al., 2020; Fersi & Bougelbene, 2021;). Çalışmaların çoğunluğundaki bulgular konvansiyonel MFK'ların İMFK'lardan daha iyi bir finansal performans gösterdiğini kanıtlamaktadır. Fakat sosyal açıdan kuruluşların performansı değerlendirildiğinde İMFK'lar daha iyi performans göstermişlerdir.

İMFK'ların performansını değerlendiren çalışmalarda kullanılan göstergeler incelendiğinde finansal büyüme, kârlılık, geri ödenmeyen krediler, finansman

büyümesi, sermaye yapısı gibi veriler kullanılmaktadır Pratama et al. (2018), İMFK'ların büyüme oranları ve rekabet düzeyinin kâr-zarar paylaşım oranlarını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Sonuçlar, İMFK'ların büyüdükçe kâr-zarar paylaşım oranlarının pozitif etkilendiğini göstermektedir. Rekabet seviyesinin artması ise kâr-zarar paylaşım oranlarını etkilememektedir. Hasbi (2015), Endonezya'da faaliyet gösteren İMFK'ların sermaye yapısı, büyüme oranları ve kârlılığının firma değeri üzerinde güçlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sutanto (2016) çalışmasında dinamik yeterlilik yaklaşımının Endonezya'daki BMT'lerin yönetim kalitesi ve kârlılığını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Etrafında gerçekleşen dinamik değişimlere İMFK'ların çabuk uyum sağlamasının BMT'lerin yönetim kalitesini ve kârlılığını iyileştirebileceğini kanıtlamıştır. İMFK'ların performansının belirleyicilerinden biri de kullandırmış olduğu finansmanın ne kadarının geri ödenebildiğidir. Geri ödeme oranlarının yüksek olması, finansmanın doğru kişilere ve verimli alanlara kullanıldığını gösteren önemli işaretlerden biridir. Fianto et al. (2019) İMFK'ların geri ödeme performansına odaklanmakta, Endonezya'da faaliyet gösteren İMFK'ların takipteki kredilerini (*non-performing financing*) etkileyen faktörleri tespit etmektedir. İMFK'ların geri ödenmeyen kredileri üzerinde yaş, cinsiyet, meslek ve sözleşme tipi gibi faktörlerin anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

İslami bankalarla yapılan iş birlikleri de İMFK'ların performansını etkileyebilmektedir. Nasution ve Ahmed (2015) Endonezya'daki BMT'ler ile İslami bankaların iş birliği programlarının BMT'lerin performansını nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Çalışmanın sonuçları, İslami bankalar ile BMT'lerin iş birliği yaparak başlattıkları programların BMT'lerin finansman büyümesi ve kârlılığı üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir. İş birliği programlarının etkin olmasını sağlayan unsurlardan bazıları; yöneticilerinin kabiliyeti, insan kaynaklarının kalitesi, düzenleme ve denetim gibi faktörler bulunmaktadır. Wahyudi (2015), İslami bankalar ile İMFK'lar arasındaki koordinasyonun sosyal sermaye oluşumu ve bilginin transferi konularında olumlu etkileri bulunduğunu tespit etmiştir.

Abdullah et al., (2017) karşılaştırmalı durum çalışması yöntemini benimsediği araştırmasında Bangladeş'teki bir konvansiyonel MFK (Grameen Bank) ile Bangladeş İslam Bankası'nın (IBBL) Kırsal Kalkınma Programı'nı (RDS) karşılaştırmaktadır. Sonuçlar, RDS'nin kırsal kesimdeki yoksullara ulaşmada daha başarısız olduğunu göstermektedir. Wasiaturrahma et al. (2020) Endonezya'daki kırsal bankalar ile İslami kırsal bankaların performansını karşılaştırmaktadır. Sonuçlar her iki bankanın da finansal aracılık açısından başarısız, üretim açısından başarılı olduğunu göstermektedir. Nashihin ve Harahap (2014) İslami kırsal bankaların (BPRS) performansını değerlendirmektedir. BPRS'lerin verimlilik seviyesinin %90'ın üzerinde olduğunu tespit etmiştir.

bağışlarıdır. MFK'ların bağışlara bağımlı olması durumu pek çok araştırmacı tarafından eleştirilmekte, MFK'ların finansal sürdürülebilirliğinin zayıf olduğu ifade edilmektedir. Finansal sürdürülebilirlik konusu, bazı araştırmalarda İMFK'lar ve konvansiyonel MFK'ları karşılaştırmada önemli bir parametre olmaktadır. Fan et al., (2019), konvansiyonel ve İslami MFK'ların sürdürülebilirliğini mukayese etmekte, İMFK'ların konvansiyonel MFK'lara göre sürdürülebilirlik konusunda daha zayıf olduğunu tespit etmektedir. Abdullahi ve Othman (2021) İMFK'ların finansal sürdürülebilirliğinin sağlanmasında temel unsurlar olarak sermaye yapısı, varlık büyüklüğü ve finansal inovasyonu göstermektedir.

İMFK'ların performansında dinin ne derece önemli olduğu konusu bazı araştırmalarda ele alınmıştır. Dini faktörler, İMFK'ların performansını nasıl etkilemektedir? Mobin et al. (2017), İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) ülkelerindeki İMFK'lar üzerinden dinin mikrofinans performansı üzerindeki etkisini ölçmektedir. Sonuçlar, dinin mikrofinans performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını kanıtlamaktadır. Bir MFK'nın İslami olup olmaması onun performansını etkilememektedir. Dinin performans üzerinde etkisi olmasa da müşterilerin tasarruflarını bir İMFK'da tutma konusunda din önemlidir. Wijaya et al. (2020) dindarlık ve Endonezya'daki BMT'lere para yatırma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulmuştur. BMT'lerin İslami finans prensiplerine uygun faaliyet göstermesi, BMT'ye para yatırmanın en önemli sebebidir.

Bazı araştırmalar spesifik bir İMFK'yı bir durum çalışması (case study) olarak ele almakta ve onların faaliyetlerini daha kapsamlı açıklamaktadır. Bashir et al. (2019) bir durum çalışması olarak Pakistan'daki Akhuwat'ı ele almaktadır. Yumna (2019) Endonezya'daki üç İMFK'nın performansını değerlendirmektedir. Kazemian et al. (2014) Amanah Ikhtiar Malaysia'nın performansını piyasa yönelimi (market orientation) kavramı üzerinden değerlendirmektedir. Mohammed ve Waheed (2019a) Hindistan'da kooperatif şeklinde faaliyet gösteren Sanghamam Multistate Cooperative Credit Society adlı İMFK'yı, Mohammed ve Waheed, (2019b) Bait-un-Nasr (BuN) Urban Cooperative Credit Society adlı İMFK'yı durum çalışması olarak incelemektedir. Maamor ve Cokrohadisumarto (2017) farklı ülkelerden farklı İMFK'ları etkinlik ve verimlilik açısından incelediği kapsamlı bir kitap yayınlamıştır.

İMFK'ların Karşılaştıkları Problemler

İMFK'lar finansman hizmeti sağlarken pek çok problemle karşılaşabilmektedir. Bu problemlerin en başında asimetrik bilgidan kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri gelmektedir. Ters seçim problemi; kredi riski yüksek olan, aldığı finansmanı geri ödeyemeyecek olan kişilere finansman kullanılarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlaki tehlike ise aldığı finansmanı geri ödememesi durumunda cezai yaptırıma maruz kalmayan kişilerin geri ödemeleri yapmadıkları durumlarda ortaya çıkmaktadır. İMFK'ların finansman

verdiği kişiler, yoksul insanlar olduğundan geri ödememe durumunda cezai yaptırımın uygulanması da zorlaşmaktadır. Cameron et al. (2021), ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerine odaklanmakta, bu tür problemleri önlemek için hangi ortaklık modellerinin kullanılabileceğini tartışmaktadır. Benzer şekilde Shaikh (2017) İMFK'lar için ortaklık temelli finansman modellerini önermektedir.

İMFK'lar mezkur problemlerin dışında farklı problemlerle de karşılaşmakta ve bu problemler akademik araştırmalara konu olmaktadır (Abdullah ve Ismail, 2014; Kassim ve Hassan, 2018; Rahman ve Dean, 2013; Wulandari ve Kassim, 2016). Tubastuvi (2018) Endonezya'daki BMT'leri incelediği çalışmasında İMFK'ların problemlerini beş kategoriye ayırmaktadır. Bunlar sırasıyla; yasal problemler, yönetim, piyasa, insan kaynaklarıyla ilgili problemler ve teknik problemlerdir. Bu problemlerin çözülmesi için geliştirilmesi gereken stratejiler ise önem sırasına göre düzenleyici otoritelerin desteği ve denetimi, hükümetin rolünün iyileştirilmesi/etkinleştirilmesi, İslami finans kurumları arasındaki irtibatın kuvvetlendirilmesi, İMFK'ların toplumda bilinirliğinin artırılması için medya araçlarının kullanılması ve eğitim sistemine İslam iktisat teorisi ile ilgili derslerin koyulmasıdır.

Alam (2010) Bangladeş'te İMFK'ların nasıl maliyetlerini minimize edeceklerini araştırmaktadır. Nurhasanah et al. (2020) İslami kırsal bankaların mevcut durumunu ve yaşadıkları sorunları incelemektedir. İslami kırsal bankaların, düşük gelirlilerden ziyade sabit gelirlilere borç verme eğiliminde olduklarını, konvansiyonel ve İslami bankalarla yüksek rekabet yaşadıkları ve hükümet desteğinin oldukça düşük olduğunu ifade etmektedir. Salleh et al. (2018), İMFK'lardan borçlanan farklı demografik özellikteki kişilerin yaşadıkları sorunları tespit etmiştir. Mikrofinans süreci içerisinde tespit edilen sorunlar; İMFK merkezine uzaklık, geri ödemede zorluklar, geri ödemelerdeki grup modeli mekanizması, grup üyeleri arasındaki problemler ve finansman maliyeti şeklinde sıralanmaktadır.

Paydaşlar

İslami mikrofinans ile ilgili çalışmalarda ele alınan konulardan biri İMFK'ların paydaşlarıdır. Bu araştırmalarda odaklanılan paydaşlar kimi zaman İMFK'ların çalışanları ve müşterileri olurken kimi zaman İMFK'ların Şer'i kurulları ve İslami bankalar olabilmektedir.

Şer'i Kurullar

Mande (2014), Malezya'daki İMFK'ların şer'i kurullarının çalışmaları ve değerlendirme süreçlerinin İMFK'ların yönetim performanslarını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Sonuçlar, şer'i kurulların yaptıkları denetim faaliyetlerinin İMFK'ların yönetim süreçlerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Fithria et al. (2021), Endonezya'daki İslami kırsal bankaların yönetim kurulu ve şer'i kurula sahip olup olmamasının banka performansına olan etkisini

araştırmıştır. Şer'i kurula sahip olmanın banka karlılığı ve verimliliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Wibowo et al. (2020) BMT yöneticilerinin, kendi kurumlarında bankacılık teknolojilerinin kullanılmasına nasıl baktığını araştırmaktadır. Makâsîdü's-şer'îa ve piyasanın mevcut yapısı yöneticilerin tutumlarını etkilemektedir.

Çalışanlar

Kamaluddin et al. (2018) beşerî sermaye kavramına odaklanmakta ve çalışmasının merkezine İMFK çalışanlarını yerleştirmektedir. Beşerî sermaye kavramını İslami perspektiften ele alarak sıdk, emanet, tebliğ, fetânet gibi özelliklere dikkat çekmekte ve bu özelliklere sahip olan çalışanların, kurumların etkinliğini artıracaklarını ifade etmektedir. Rahmawaty et al. (2021) duygusal ve ruhsal zekanın İMFK çalışanlarını olumlu etkilediğini tespit etmiştir. Nurasyiah et al. (2016) Endonezya'daki BMT'lerin insan kaynağı geliştirmede karşılaştıkları güçlüklerle odaklanmaktadır. Yaşadıkları önemli problemlerden bazıları, çalışanların iyi yönetim becerilerine sahip olmamaları ve şer'i yönetim konularında eksikliklerinin bulunmasıdır. Bu problemlere çözüm olarak bir çalışan uzmanın seçilmesi ve şer'i yönetim ve yönetsel becerileri geliştirmek için yoğun bir eğitime tabi tutulmasını önermektedir.

Nasim et al. (2016), İMFK'ların çalışanları, müşterileri ve şer'i kurullarına ila- veten İMFK'larda çalışma potansiyeli olan öğrencileri de İMFK paydaşı olarak eklemektedir. Çalışmada, Endonezya'da muhasebe temelli liseleri bitiren öğrencilerin İMFK'larda daha etkin nasıl çalışabileceği araştırılmıştır. Nasim et al. öğrencilerin BMT'lerin muhasebesini yapabilecek yetenekte mezun olmadığını, bunun sebeplerinden biri olarak BMT'lerin kooperatif statüsünde faaliyet gösterdiklerini ve kooperatif muhasebesinin birtakım farklılıklar içermesini göstermektedir. Öğrencilerin BMT'lerin muhasebesinde çalışabilmeleri için çeşitli eğitim programlarının düzenlenmesini, bu eğitimin sonunda çeşitli yeterlik sınavlarının tertip edilmesini önermektedir.

Müşteriler

Wahibur ve Abduh (2020), Endonezya'nın Java şehrinde mikrofinans müşterilerinin tatmin seviyesini etkileyen faktörleri araştırmıştır. Tatmin seviyesini etkileyen unsurlar olarak; finansman maliyeti, geri ödeme tutarı, borcun riski gibi faktörler tespit edilmiştir. Rokhman ve Hassan (2012) İslami iş etiğinin İMFK'ların çalışanları arasındaki adalet algısını olumlu etkilediğini ifade etmektedir. Fianto (2020) İMFK müşterilerinin karakteristik özelliklerini ortaya koymaktadır. Endonezya'daki 289 İMFK müşterisinin katılımcı olduğu çalışmada müşteriler üç gruba ayrılmıştır. Sadece mikro-ortaklık sözleşmesi kullananlar, sadece mikro-kredi sözleşmesi kullananlar, her iki sözleşme türünü kullananlar şeklinde ayrılan grupların kullandıkları finansman tutarı, geri ödeme süreleri ve yaptıkları tasarruf miktarlarına göre nasıl farklılaştığını incelemiştir.

Mansori et al. (2020) kişilerin İslami mikrofinans ürünlerini tercih etmesinde etkili olan faktörleri tespit etmiştir. Malezya’da gerçekleştirilen çalışmanın bulguları, dindarlığın en önemli faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Dindarlıktan sonra en önemli faktörler sırasıyla din görevlilerinin teşviki ve sosyal etkenlerdir. Kişilerin geliri ile İslami mikrofinans ürünleri kullanımı arasında negatif bir korelasyon vardır. Düşük gelire sahip olanlar daha fazla İslami mikrofinans ürünleri kullanma eğilimindeyken, yüksek gelire sahip olanlar daha az kullanma eğilimindedir. Maulana et al. (2018) ise Müslüman müşterilerin Endonezya’daki İMFK’lara (BMT) başvurmalarına etki eden faktörleri tespit etmektedir. BMT’leri tercih etmede diğer MFK’lara göre nispi avantaj faktörünün anlamlı bir etkisi bulunurken müşterilerin şer’i uygunluk algısı ve belirsizlik gibi faktörlerin anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Kamaluddin ve Kasim (2014) beşerî sermayeyi güçlendirmenin İMFK’ların verimliliğine olumlu katkı sunacağını ifade etmektedir. Rashid et al. (2019) İMFK müşterilerinin tatmin seviyesini etkileyen faktörleri araştırmaktadır. İMFK merkezindeki haftalık toplantılardaki faaliyetler ve toplantılardaki etkileşim, yatırımlarla ilgili eğitim ve grup performanslarının gözden geçirilmesi faktörleri, tatmin seviyesini etkileyen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Khan ve Akhter (2017) ise Pakistan’daki iki İMFK ile iki konvansiyonel MFK müşterilerinin memnuniyet seviyelerini karşılaştırmaktadır. İMFK müşterilerinin sunulan finansal hizmetlerin şer’iliğine ilişkin algıları onların memnuniyet seviyesini güçlü bir şekilde etkilerken, konvansiyonel MFK müşterileri için şer’i algının herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Meraj (2016) ise konvansiyonel MFK’larla İMFK’ların karşılaştırmasını müşterilerin algıları üzerinden yapmıştır. Pakistan’daki 332 İMFK müşterinin katıldığı anket sonuçlarına göre katılımcıların çoğu İslami mikrofinans ile konvansiyonel mikrofinans arasındaki farklılıklar hakkında bilgi sahibidir ve katılımcılar İMFK’larla ilgili olumlu algıya sahiptir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, İMFK’ların ticari kârdan ziyade yoksullara katkı sağlama amacıyla olduğunu ve finansman ihtiyacı olduğunda İMFK’ları tercih edeceklerini ifade etmiştir. Permatasari et al. (2017) çiftçilerin finansman problemlerini çözmede BMT’lerin rolünü tartışmaktadır.

İslami Bankalar

Ülkelerde İslami finans ekosisteminin en önemli oyuncusu genellikle İslami bankalar olmaktadır. Gerek aktif büyüklüğü gerek kullandığı fon büyüklüğü olarak İslami finans sektörü içerisinde birinci sıradadır. İslami bankaların, finansman olarak kullandırabileceği fonlarının büyüklüğü, İMFK’ların da toplumun yoksul kesimi hakkındaki bilgi birikimi her iki kurumun işbirliğini sağlayacak önemli iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İMFK’ların düşük gelir grubuna dahil müşteri portföyü, İslami bankaların sosyal sorumluluk projeleri için cazip bir alan olarak gözükmektedir. Bu işbirliği potansiyeli akademik çalışmalarda da kendine yer edinmektedir. Dusuki (2008) İslami bankaların İslami mikrofinans programlarına nasıl entegre edileceğini tartışmaktadır.

Wahyudi (2014) İMFK'lar ile İslami bankaların stratejik işbirliği yapmasının İMFK'ların finansal amaçlarını gerçekleştirmede olumlu etkisinin olacağını ampirik olarak kanıtlamaktadır. Fitriyasi ve Dalimunthe (2019) BMT'lerin İslami bankalarla işbirliği yaparak geliştirdiği programların etkinliğini değerlendirmekte ve bu tür işbirliklerinin küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri olumlu etkilediğini tespit etmektedir. Shahinpoor (2009) İMFK ve İslami bankaların bağlantısının nasıl kurulacağına odaklanmaktadır. Abdul-Baki ve Uthman (2017), İslami bankaların sosyal başarısızlığına vurgu yaparak, bu bankaların sosyal amaçlarını gerçekleştirebilmesi için İslami mikrofinans sektörüne girmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bağışçılar

İMFK'lar için en önemli fon kaynağı hayırseverlerin bağışlarıdır. Pek çok ülkede MFK'lar bankalar gibi mevduat toplama iznine sahip olmadığından fon kaynaklarının önemli bir kısmını bağışlar oluşturmaktadır. Bağış olarak alınan paralar, borç olarak yoksul kişilere transfer edilmektedir. Mikrofinans literatüründe, bağışlara bu denli bağımlı kalınması eleştirilmekte, bağışlara bağımlı kalınmasının MFK'ların sürdürülebilirliğini oldukça zayıflattığı ifade edilmektedir. Bazı MFK'lar bağışlara bağımlı kalmamak için ticari işletme açarak fonların bir kısmını orada değerlendirmekte ve elde edilen kârlar finansman havuzuna eklenmektedir. Rofiqoh et al. (2021) 27 vakıf mikrofinans kuruluşunun ticari işletmeye sahip olup olmamasının vakıf fonlarının büyümesine katkısı olup olmadığını araştırmaktadır. Sonuçlar ticari işletmeye sahip olmanın vakıf fonları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını göstermiştir.

Risk Yönetimi

Bütün finansal kuruluşlarda olduğu gibi İMFK'lar da pek çok riske maruz kalmakta ve bu risklerle başa çıkmak için stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Risk yönetimi konusu, mikrofinans literatüründe karşılaşılan konulardan biridir. Manan ve Shafiai (2015) İslami banka ve İMFK'ların sürdürülebilirliğini sağlamak için kredi riskini nasıl yönettiğini araştırmıştır. Malezya'da 50 banka/İMFK'nın katıldığı anketlerden elde edilen bulgular, İMFK'ların kredi riskine karşı oldukça savunmasız olduğunu kanıtlamaktadır. Manan ve Shafiai, risk yönetimini iyileştirmek için sırasıyla; dolandırıcılığa karşı politika ve prosedürler geliştirmek, borç alanlardan tasarruf yapmasını istemek, borç büyüklüğüne bir limit koymak, karakter değerlendirmesi yapmada uzmanlık geliştirmek, riski azaltmak için çeşitli borç ve vade dönemleri belirlemek gibi adımlar atılmasını önermektedir.

İslami finansal kuruluşların, diğer finansal kuruluşlardan farklı olarak maruz kaldığı risklerden en önemlilerinden biri de Şer'i uyum riskidir. İMFK'ların finansman ürünlerinin İslam hukukuna uygun olması gerekmektedir. Rozzani et al. (2017), İMFK'ların maruz kaldığı şer'i riski merkezine alarak risk yönetimi konusunu ele almaktadır. Biri sivil toplum kuruluşu diğeri ticari bir kuruluş olarak faaliyet gösteren iki İMFK üzerinden risk yönetimi konusunu ele

almaktadır. İMFK'lardan ilki finansman kullandırırken daha çok karz-ı hasen ürününü kullanmakta, finansman aktarımını ve geri ödemeleri elden nakit olarak yapmaktadır. Paranın aktarılma süreçlerini nakit olarak yapması bu İMFK'nın operasyonel riskini artırmaktadır. Çünkü hırsızlık ihtimali artmakta ve verilen nakit paraların mikrogirişimcilerin işleriyle ilgili olmayan alanlarda kullanılmama ihtimali ortaya çıkmaktadır. Diğer İMFK ise finansman ürünü olarak teverruk ve murabahayı kullanmakta, bu da şer'i riski artırmaktadır. Çünkü bu tür ürünler, faize yakın ürünlerdir ve süreçlerde yapılacak en ufak bir hata işlemin faizli olmasına yol açabilmektedir.

Ab Manan et al. (2014) ve Manan ve Shafiai (2015) Malezya'daki bazı banka ve İslami finansal kuruluşların mikrofinans ürünündeki kredi riskine odaklanmaktadır. Bulgular, İMFK'lardan borç alanların iflas riskinin yüksek olduğunu göstermektedir. Fersi ve Boujelbene (2021) İMFK'ların kredi personellerinin, kredi verme kararındaki aşırı özgüven duygusunun kuruluşun kredi riskini artırdığını ampirik olarak kanıtlamaktadır. Mutamimah et al. (2022) İMFK'ların iyi bir risk yönetimi yapabilmesi için insan kaynağının kalitesini güçlendirmesi, çalışan seçim sürecini iyileştirmesi ve iyi bir kontrol sistemi kurması gerektiğini ifade etmektedir.

Literatürden Alınan Dersler

İslami mikrofinans literatürü genel olarak değerlendirildiğinde yukarıda zikredilen altı başlığın literatürün büyük çoğunluğunu açıklamada yeterli olduğu kanaatindeyiz. Literatürde de görüldüğü gibi İslami mikrofinans sektörü her ülkede farklı kurumsal yapılarda gelişmiş, farklı mevzuatlara göre uygulanmaktadır. Bazı ülkelerde gelişiminin başındayken bazı ülkelerde uzun yıllardan beri faaliyet gösteren İMFK'lara rastlanmaktadır. Bazı ülkelerde ise İslami mikrofinans sektörü henüz oluşmamış, bu ülkelerde İslami mikrofinansın uygulanabilirliği konusu akademik çalışmalara konu edinmiştir. Ülkelere yönelik farklı İMFK modelleri ve İslami mikrofinans ürün önerileri getiren oldukça fazla çalışmaya rastlanmaktadır. Fakat literatürdeki eksikliklerden biri, bu modellerin ülkedeki hukuk sistemine uygun olarak nasıl uygulanabileceğine dair detaylı çalışmaların bulunmamasıdır. Her ülkedeki kanun ve düzenlemeler her kurumsal yapıda İMFK kurulmasına izin vermemektedir. Hatta bazı ülkelerde faizsiz olarak İMFK kurmak için kapsamlı hukuki düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Konunun hukuki tarafını detaylı biçimde inceleyen akademik çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu tür çalışmaların, yeni İMFK'ların ortaya çıkmasını kolaylaştırarak daha fazla yoksul kişinin hayatına dokunmasına imkân vermesi anlamında manevi bir tatmin potansiyeli de bulunmaktadır.

Gerek konvansiyonel MFK'lar için gerekse İMFK'ların yoksulların refahına olan etkisi çok fazla akademik çalışmaya konu olmuştur. Bazı çalışmalar İMFK'ların yoksulluğu önlemede MFK'lardan daha etkin olduğunu kanıtlama çabası içerisindeymiş izlenimi vermektedir. Halbuki İMFK'ların yoksulluğu

önlemede daha etkin olduğunu abartılı şekilde kanıtlama çabası gereksiz bir çabadır. İMFK'ların yoksulluğu önlemede konvansiyonel MFK'lardan üstün tarafı, verilen finansmana ek olarak herhangi bir fazlalık almayan karz-ı hasen gibi finansal ürünler kullanmasıdır. Ayrıca karşılıksız olarak verilebilen zekât ve sadaka da yoksulluğu önlemede İMFK'ları konvansiyonel MFK'lardan ayrılan olumlu bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür finansal ürünler dışında mikrofinans kuruluşlarının yoksulluğu önleme noktasındaki ayrışması, doğru kişilerin tespiti ve bu kişilerin verimli alanlarda finansman kullanmasını sağlama konusunda ortaya çıkacaktır. Mikrofinansın, etkin şekilde kullanılması durumunda yoksulların refahını olumlu yönde etkileyeceği aşıkardır.

İslami finans literatüründe olduğu gibi İslami mikrofinans literatüründe de uygulama tarafının akademik çalışmalara yön verdiği görülmektedir. İMFK sayıları arttıkça akademik çalışmaların sayısı da artmaktadır. İMFK'ların faaliyetlerinin etkinliği, kârlılığı, sürdürülebilirliği ve sosyal yardım tarafı akademik çalışmalara konu edinilmektedir. İMFK'lara yönelik model önerilerinin yer aldığı çalışmalara rastlansa da mevcut İMFK'ları değerlendiren çalışmalar niceliksel olarak fazladır. Akademik çalışmaların, İslami mikrofinans sektörüne yön verebilmesi için gerek politika yapıcıların gerekse uygulayıcıların dikkatini daha fazla çekmesi ve işbirliği halinde çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bütün paydaşların bir şekilde dâhil olduğu çeşitli araştırma projeleri yapılarak, hem sektörün hem de politika yapıcıların ihtiyaçlarına katkı sunacak akademik çalışmalara zemin hazırlanabilir.

Finansal teknoloji alanı, pek çok sektörde olduğu gibi İslami mikrofinans sektörü için de büyük fırsatlar barındırmaktadır. Sosyal finans tarafında pek çok fintek şirketi kurulmuştur. Kitle fonlaması yoluyla bağış toplayan, vakıflara ve STK'lara finansal teknoloji alt yapısı sağlayan pek çok fintek şirketi ortaya çıkmaktadır. İMFK'lara yönelik model önerileri ve bu modellerin hukuki zemininin araştırılacağı çalışmalarda finansal teknoloji alanı ihmal edilmemeli, hatta finansal teknoloji yoluyla İslami mikrofinans hizmetinin yasal olarak nasıl yapılacağı konusu daha fazla araştırılmalıdır.

Sonuç

Bu çalışma, İslami mikrofinans ile ilgili yapılan çalışmaların bir dökümünü sunarak İslami mikrofinans literatürünün genel bir resmini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda literatürde İslami mikrofinansı ele alan akademik çalışmalar toplanarak içerik analizine tâbi tutulmuştur. İslami mikrofinans alanında yapılan çalışmalarda altı konu ön plana çıkmış ve bu konular başlıklar halinde ele alınmıştır.

Bu başlıkların ilkinde İMFK'ların ortaya çıkışı ve sunduğu hizmetler ele alınmıştır. Yeni bir kurumun ortaya çıkması, bu kurumu tanımlayan, faaliyetlerini açıklayan, nasıl ortaya çıktığını ifade eden akademik çalışmaları da

beraberinde getirmektedir. İkinci başlıkta ele alınan çalışmalar, İMFK'lar için model önerileri getiren çalışmalardır. Bu çalışmalar, genellikle ülkedeki mevcut durumu ortaya koymak ve mikrofinans modeli önerisi getirmek şeklinde kurgulanmaktadır. Kimi zaman model önerisi getirilmemekte, sadece politika önerileri ile yetinilmektedir. Bir ülke için model önerisi getirirken başka bir ülkedeki modelin o ülke için uygulanabilir olup olmadığını araştıran çalışmalar da bulunmaktadır.

Diğer bir başlıkta İslami mikrofinansın yoksulların refahına olan etkisini konu edinen çalışmalara yer verilmiştir. Konvansiyonel mikrofinans literatürüne paralel olarak İslami mikrofinans literatüründe de mikrofinansın yoksulluk üzerindeki etkisi, sıkça ele alınan konulardan biri olmuştur. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu, İslami mikrofinans faaliyetlerinin yoksullar üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. İslami mikrofinans literatüründe sıklıkla ele alınan konulardan biri de İMFK'ların performanslarıdır. Sadece İMFK'ların performansını karşılaştıran çalışmalar olduğu gibi performans sonuçlarını konvansiyonel muadilleriyle karşılaştıran çalışmalara da rastlanmaktadır. İMFK'ların performansını değerlendiren çalışmalarda finansal büyüme, kârlılık, geri ödenmeyen krediler gibi göstergeler kullanılmıştır. İslami mikrofinans ile ilgili çalışmalarda kimi zaman şer'i kurullar, müşteriler, çalışanlar gibi İMFK paydaşları araştırma konusu edinilmiştir. İMFK'ların verdikleri krediler ile ilgili maruz kaldıkları kredi riskleri ve bu risklerle başa çıkma yöntemleri de bazı akademik çalışmaların konusunu oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, İslami mikrofinans literatürünün sunduğu genel resme bakıldığında, literatürün İMFK'ların gelişimiyle paralel olarak ilerlediği söylenebilir. Akademik çalışmalar ve pratik uygulamalar birbirini beslemektedir. İslami mikrofinans literatürünün gelecekte nereye doğru evirileceği sorusunu gündeme getirdiğimizde, yukarıda zikredilen konuların önemli oranda çalışmalarda yer alacağı fakat özellikle finansal teknolojinin gelişmesine paralel olarak, İMFK'larda finansal teknoloji kullanımının daha sık ele alınacağı düşünülmektedir. Teknolojinin entegre edildiği yeni İMFK modellerine daha fazla rastlanacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Ab Manan, S. K., Jaaffar, S. N., Shafiai, M. H. M., Rahman, F. A. ve Shahrullail, S. H. I. S. (2014). Financial Risk and Risk Management of Islamic Microfinance (IMF) Product. H. H. Lean, E. S. Lim, S. L. Khoo ve S. Mohd (Ed.), *Proceedings Of International Conference On Contemporary Economic Issues 2014: Stimulating Economic Growth, Improving Quality Of Life & Enhancing Youth Involvement* içinde (ss. 143–150).
- Abdul-Baki, Z. ve Uthman, A. B. (2017). Exploring the “social failures” of Islamic banks: a historical dialectics analysis. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 8(3), 250–271. doi:10.1108/JIABR-06-2014-0021

- Abdullah, M. F., Rabbani, M. R. A. ve Ab Rahman, A. (2017). Is there any difference between islamic and conventional microfinance? Evidence from Bangladesh. *International Journal of Business and Society*, 18(S1), 97-112.
- Abdullah, R ve Ismail, A. G. (2014). Al-Tawhid in relation to the economic order of micro-finance institutions. *Humanomics*, 30(4), 325-348. doi:10.1108/H-01-2014-0006 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Abdullah, Rose ve Ismail, A. G. (2017). Taking stock of the waqf-based Islamic micro-finance model. *International Journal of Social Economics*, 44(8), 1018-1031. doi:10.1108/IJSE-06-2015-0176
- Abdullahi, A. ve Othman, A. H. A. (2021a). Financial inclusion enhancement through the adoption of Islamic microfinance in Nigeria. *International Journal of Ethics and Systems*, 37(3), 486-505. doi:10.1108/IJOES-02-2021-0040
- Abdullahi, A. ve Othman, A. H. A. (2021b). Determinants of Financial Sustainability for Microfinance Institutions Lessons for Islamic Microfinance Banks in Nigeria. *Turkish Journal Of Islamic Economics-Tujise*, 8(SI), 301-320. doi:10.26414/A2369
- Adeyemi, A. A. ve Haron, R. (2017). Democracy and socio-economic inclusion in Nigeria: Reducing the mutual exclusivity through Islamic microfinance. *Al-Shajarah*, (Special Issue:Islamic banking and Finance), 1-26.
- Adnan, M. A. ve Ajjia, S. R. (2015). The effectiveness of baitul maal wat tamwil in reducing poverty the case of indonesian islamic microfinance institution. *Humanomics*, 31(2), 160-182. doi:10.1108/H-03-2012-0003
- Ahmad, A. U. F. ve Ahmad, A. B. R. (2009). Islamic microfinance: the evidence from Australia. *Humanomics*, 25(3), 217-235. doi:10.1108/08288660910986946
- Ahmad, H. ve Shah, S. Z. A. (2019). Microfinance And Maternal Health. M. Ibrahimov, A. Aleksic ve D. Dukic (Ed.), *Economic And Social Development (Esd 2019): 37th International Scientific Conference On Economic And Social Development - Socio Economic Problems Of Sustainable Development* içinde (ss. 190-198 WE-Conference Proceedings Citation Index). Int Islamic Univ, Islamabad, Pakistan.
- Ahmad, K., Adeyemi, A. A. ve Khan, M. N. (2017). Impact Assessment Of Islamic Microfinance On The Religious, Ethical And Social Well-Being Of Participants: A Case Study Of Pakistan. *Al-Shajarah*, 265-296 WE-Arts & Humanities Citation Index.
- Ahmad, S., Lensink, R. ve Mueller, A. (2020). The double bottom line of microfinance: A global comparison between conventional and Islamic microfinance. *World Development*, 136, 105130. doi:10.1016/j.worlddev.2020.105130
- Al-Awlaqi, M. A. ve Aamer, A. M. (2019). Financial and social efficiency in the Yemen microfinance institutions A Hicks-Moorsteen TFP index analysis. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 12(3), 322-345. doi:10.1108/IMEFM-10-2017-0276 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Alam, M. M., Hassan, S. ve Said, J. (2015). Performance of Islamic microcredit in perspective of Maqasid Al-Shariah: A case study on Amanah Ikhtiar Malaysia. *Humanomics*, 31(4), 374-384.
- Alam, M. N. (2010). Cost Minimisation Through Interest-Free Micro Credit To Micro Entrepreneurs: A Case Of Bangladesh. *World Journal Of Entrepreneurship Management And Sustainable Development*, 6(3), 247-256. doi:10.1108/20425961201000019 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)

- Alaro, A. A. M. ve Alalubosa, A. H. (2019). Potential of Shari'ah compliant microfinance in alleviating poverty in Nigeria A lesson from Bangladesh. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 12(1), 115-129. doi:10.1108/IMEFM-01-2017-0021 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Ali, N. ve Rahman, R. A. (2013). Financing the Poor, Sustaining the Provider: Issue on Transaction Cost in Microfinance Program. (K. S. Soliman, Ed.) *Creating Global Competitive Economies: 2020 Vision Planning & Implementation, Vols 1-3*. Univ Teknol MARA, Fac Accountancy, Shah Alam, Malaysia.
- Aliyu, S., Yusof, R. M. ve Naiimi, N. (2017). The role of moral transaction mode for sustainability of banking business: A proposed conceptual model for Islamic microfinance banks in Nigeria. *International Journal of Social Economics*, 44(12), 2238-2256. doi:10.1108/IJSE-07-2016-0205
- Alkhan, A. M. ve Hassan, M. K. (2021). Does Islamic microfinance serve maqāsid al-shari'a? *Borsa Istanbul Review*, 21(1), 57-68. doi:10.1016/j.bir.2020.07.002
- Amran, A. M., Rahman, R. A., Yusof, S. N. S. ve Mohamed, I. S. (2014). The Current Practice of Islamic Microfinance Institutions' Accounting Information System via the Implementation of Mobile Banking. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 145, 81-87. doi:10.1016/j.sbspro.2014.06.013
- Ascarya, A. ve Sakti, A. (2022). Designing micro-fintech models for Islamic micro financial institutions in Indonesia. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, ahead-of-p*(ahead-of-print). doi:10.1108/imefm-05-2020-0233
- Ashraf, A., Hassan, M. K. ve J. Hippler, W. (2014). Performance of microfinance institutions in Muslim countries. *Humanomics*, 30(2), 162-182. doi:10.1108/H-11-2013-0073
- Bashir, M., Saleem, A. ve Ahmed, F. (2019). Akhuwat: Measuring Success for a Non-profit Organization. *Asian Journal Of Management Cases*, 16(1), 100-112. doi:10.1177/0972820119825973 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Begum, H., Alam, A. S. A. F., Mia, M. A., Bhuiyan, F. ve Ghani, A. B. A. (2019). Development of Islamic microfinance: a sustainable poverty reduction approach. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 35(3), 143-157. doi:10.1108/jeas-01-2018-0007
- Begum, H., Alam, M. R., Ferdous Alam, A. S. A. ve Awang, A. H. (2015). Islamic microfinance as an instrument for poverty alleviation. *Advanced Science Letters*, 21(6), 1708-1711. doi:10.1166/asl.2015.6123
- Ben Abdelkader, I. ve Mansouri, F. (2019). Performance of microfinance institutions in the MENA region: a comparative analysis. *International Journal of Social Economics*, 46(1), 47-65. doi:10.1108/IJSE-06-2017-0242 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Berguiga, I., Said, Y. B. ve Adair, P. (2020). The Social and Financial Performance of Microfinance Institutions in the Middle East and North Africa Region: Do Islamic Institutions Outperform Conventional Institutions? *Fwu Journal Of Social Sciences*, 32(7), 1075-1100. doi:10.1002/jid.3488 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Bhuiyan, A. B., Siwar, C., Ismail, A. G. ve Omar, N. (2017). The Islamic Microfinancing Contributions On Sustainable Livelihood Of The Borrowers In Bangladesh. *International Journal Of Business And Society*, 18, 79-96 WE-Emerging Sources Citation Index (ESCI).

- Biancone, P. Pietro, Saiti, B., Petricean, D. ve Chmet, F. (2020). The bibliometric analysis of Islamic banking and finance. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*.
- Boynukalın, E. (2003). Makāsıdü's-Şerîa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/makasidus-seria> (29.05.2022). adresinden erişildi.
- Budi, S. P., Roessali, W., Wahyu, R. T., Darwanto, D. ve Hendarto, M. (2022). Analysis of agricultural sector productivity improvement strategies through cooperative institutions. *International Journal of Ethics and Systems*, 38(1), 20–34. doi:10.1108/IJOES-04-2020-0055 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Cameron, A., Oak, M. ve Shan, Y. P. (2021). Peer monitoring and Islamic microfinance. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 184, 337–358. doi:10.1016/j.jebo.2021.02.001 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Cara, A., Elia, B. ve Ferruzzi, G. (2020). Islamic Microfinance: New Approaches and Key Implications for Female Entrepreneurship. (G. Schiuma, Ed.) *15th International Forum On Knowledge Asset Dynamics (Ifkad 2020): Knowledge In Digital Age*. Univ Bologna, Alma Mater Studiomm, Sch Arts Humanities & Cultural Heritage, Dept Philosophy & Commun Studies, Via Zamboni 38, I-40126 Bologna, BO, Italy.
- Cokrohadisumarto, W. B. (2020). The Role of the Human Capital and Network in Maintaining the Sustainability of IMFI in the Digital Era: An Islamic Perspective. (L. Barolli, F. K. Hussain ve M. Ikeda, Ed.) *Complex, Intelligent, And Software Intensive Systems (Cisis 2019)*. Semarang, Indonesia. doi:10.1007/978-3-030-22354-0_92 WE - Conference Proceedings Citation Index - Science (CPCI-S)
- Dusuki, A. W. (2008). Banking for the poor: the role of Islamic banking in microfinance initiatives. *Humanomics*, 24(1), 49–66. doi:10.1108/08288660810851469
- El-Komi, M. ve Croson, R. (2013). Experiments in Islamic microfinance. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 95, 252–269. doi:10.1016/j.jebo.2012.08.009
- El-Zoghbi, M. ve Tarazi, M. (2013). Trends in Sharia-Compliant Financial Inclusion. *Focus Notes*, (March), 1–12.
- El Ebrashi, R., Salem, R., El Kayaly, D. ve El-Bassiouny, N. (2018). What potentials does Islamic micro-credit have?: An empirical investigation in the Egyptian context. *Journal of Islamic Marketing*, 9(2), 305–328. doi:10.1108/JIMA-03-2017-0027 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Fan, Y., John, K., Liu, F. H. ve Tamanni, L. (2019). Security design, incentives, and Islamic microfinance: Cross country evidence. *Journal Of International Financial Markets Institutions & Money*, 62, 264–280. doi:10.1016/j.intfin.2019.08.002
- Fersi, M. ve Bougelbene, M. (2021). Financial and social efficiency analysis of Islamic microfinance institutions. *International Journal of Emerging Markets*, ahead-of-p(ahead-of-print). doi:10.1108/IJOEM-02-2020-0197 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Fersi, M. ve Boujelbene, M. (2021). Overconfidence and credit risk-taking in microfinance institutions: a cross-regional analysis. *International Journal of Organizational Analysis*, ahead-of-p(ahead-of-print). doi:10.1108/IJOA-11-2020-2510 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Fianto, Bayu Arie. (2020). Islamic microfinance institution: Survey data from Indonesia. *Data in Brief*, 28, 104911. doi:10.1016/j.dib.2019.104911

- Fianto, Bayu Arie, Gan, C. ve Hu, B. (2019). Financing from Islamic microfinance institutions: evidence from Indonesia. *Agricultural Finance Review*, 79(5), 633–645. doi:10.1108/AFR-10-2018-0091
- Fianto, Bayu Arie, Gan, C., Hu, B. ve Roudaki, J. (2018). Equity financing and debt-based financing Evidence from Islamic Microfinance Institutions in Indonesia, 52(Sep-tember 2017), 163–172.
- Fianto, Bayu Arie, Maulida, H. ve Laila, N. (2019). Determining factors of non-performing financing in Islamic microfinance institutions. *Heliyon*, 5(8). doi:10.1016/j.heliyon.2019.e02301
- Fithria, A., Sholihin, M., Arief, U. ve Anindita, A. (2021). Management ownership and the performance of Islamic microfinance institutions: a panel data analysis of Indonesian Islamic rural banks. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 14(5), 950–966. doi:10.1108/IMEFM-05-2020-0257 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Fitriasari, T. ve Dalimunthe, Z. (2019). The Effectiveness Of Linkage Programs: Case Study Of Bmts In Indonesia. *International Journal Of Business And Society*, 20, 210–220 WE-Emerging Sources Citation Index (ESC).
- Fofana, I. (2020). Prospects For Islamic Microfinance Under The Existing Legal And Regulatory Framework In Liberia. *Iium Law Journal*, 28(2), 597–620.
- Hamber, N. M. ve Haneef, M. A. (2017). Waqf -Based Social Micro Venture Fund : A Proposal for the Malay-Muslim Community in Singapore Norliana Mohammad Hamber. *JKAU: Islamic Economics*, 30(1), 37–60.
- Handayani, W., Haniffa, R. ve Hudaib, M. (2018). A Bourdieusian perspective in exploring the emergence and evolution of the field of Islamic microfinance in Indonesia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 9(4), 482–497. doi:10.1108/JIABR-10-2017-0142
- Handoko, L. H. (2020). Bibliometric analysis and visualization of Islamic economics and finance articles indexed in Scopus by Indonesian authors. *Science Editing*, 7(2), 169–176. doi:10.6087/kcse.213 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Haneef, M. A., Pramanik, A. H., Mohammed, M. O., Bin Amin, M. F. ve Muhammad, A. D. (2015). Integration of waqf-Islamic microfinance model for poverty reduction: The case of Bangladesh. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 8(2), 246–270. doi:10.1108/IMEFM-03-2014-0029
- Hasbi, H. (2015). Islamic Microfinance Institution: The Capital Structure, Growth, Performance and Value of Firm in Indonesia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 211, 1073–1080. doi:10.1016/j.sbspro.2015.11.143
- Hassan, A. (2014). The challenge in poverty alleviation: role of Islamic microfinance and social capital. *Humanomics*, 30(1), 76–90. doi:10.1108/H-10-2013-0068
- Hassan, A. (2015). Financial inclusion of the poor: from microcredit to Islamic micro-financial services. *Humanomics*, 31(3), 354–371. doi:10.1108/H-07-2014-0051
- Hassan, A. ve Saleem, S. (2017). An Islamic microfinance business model in Bangladesh: Its role in alleviation of poverty and socio-economic well-being of women. *Humanomics*, 33(1), 15–37. doi:10.1108/H-08-2016-0066
- Hassan, M. Kabir, Alshater, M. M., Hasan, R. ve Bhuiyan, A. B. (2021a). Islamic microfinance: A bibliometric review. *Global Finance Journal*, 49(October 2020), 100651. doi:10.1016/j.gfj.2021.100651

- Hassan, M. Kabir, Alshater, M. M., Hasan, R. ve Bhuiyan, A. B. (2021b). Islamic microfinance: A bibliometric review. *Global Finance Journal*, 49(October 2020), 100651. doi:10.1016/j.gfj.2021.100651
- Hossain, I., Muhammad, A. D., Jibril, B. T. ve Kaitibie, S. (2019). Support for smallholder farmers through Islamic instruments The case of Bangladesh and lessons for Nigeria. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 12(2), 154–168. doi:10.1108/IMEFM-11-2018-0371 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Ibrahim, Y., Ahmed, I. ve Minai, M. S. (2018). The Influence Of Institutional Characteristics On Financial Performance Of Microfinance Institutions In The Oic Countries. *Economics & Sociology*, 11(2), 19–35. doi:10.14254/2071-789X.2018/11-2/2 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Icd-refinitiv. (2021). *Islamic Finance Development Report 2021*.
- Ikra, S. S., Rahman, M. A., Wanke, P. ve Azad, M. A. K. (2021). Islamic banking efficiency literature (2000–2020): a bibliometric analysis and research front mapping. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*.
- Islam, M. A., Thambiah, S. ve Ahmed, E. M. (2021). The Relationship Between Islamic Microfinance and Women Entrepreneurship: A Case Study in Malaysia. *Journal Of Asian Finance Economics And Business*, 8(5), 817–828. doi:10.13106/jafeb.2021.vol8.no5.0817 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Islam, M. S. (2021). Role of Islamic microfinance in women's empowerment: evidence from Rural Development Scheme of Islami Bank Bangladesh Limited. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 13(1), 26–45. doi:10.1108/ijif-11-2019-0174
- Islam, R., Ahmad, R., Ghailan, K. ve Hoque, K. E. (2020). An Islamic Microfinance Approach to Scaling up the Economic Life of Vulnerable People with HIV/AIDS in the Muslim Society. *Journal Of Religion & Health*, 59(3), 1327–1343. doi:10.1007/s10943-019-00832-8 WE - Social Science Citation Index (SSCI) WE - Arts & Humanities Citation Index (A&H) WE - Arts & Humanities Citation Index (A&H)
- Islam, Reazul ve Ahmad, R. (2020). Applicability of Mudarabah and Musharakah as Islamic Micro-equity Finance to Underprivileged Women in Malaysia. *European Journal of Development Research*, 32(1), 176–197. doi:10.1057/s41287-019-00225-3
- Kachkar, O. A. (2017). Towards the establishment of cash waqf microfinance fund for refugees. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 9(1), 81–86. doi:10.1108/IJIF-07-2017-007
- Kakembo, S. H., Abduh, M. ve Salleh, P. M. H. A. P. H. M. (2021). Adopting Islamic microfinance as a mechanism of financing small and medium enterprises in Uganda. *Journal Of Small Business And Enterprise Development*, 28(4), 537–552. doi:10.1108/JSBED-04-2019-0126
- Kaleem, A. ve Ahmed, S. (2010). The quran and poverty alleviation: A theoretical model for charity-based islamic microfinance institutions (MFIS). *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(3), 409–428. doi:10.1177/0899764009332466
- Kamaluddin, A. ve Kasim, N. (2014). Human Capital Accountability: Islamic Microfinancing Perspective. (Y. Zhang, Ed.) *2014 2nd International Conference In Humanities, Social Sciences And Global Business Management (Issgbm 2014)*, Vol 31. Univ Teknol MARA, Fac Accountancy, Shah Alam 40450, Selangor, Malaysia.

- Kamaluddin, A., Kassim, N., Alam, M. M. ve Samah, S. A. A. (2018). Human capital accountability and construct: Evidence from Islamic microfinance institutions in Malaysia. *Global Journal Al-Thaqafah*, 2018(January), 117–130. doi:10.7187/gjatsi2018-08
- Kassim, S. ve Hassan, R. (2018). Issues Facing Islamic Microfinance And Their Possible Solutions: Empirical Evidence From Amanah Ikhtiar Malaysia. *Al-Shajarah*, (3), 43–67.
- Kazemian, S, Rahman, R. A. ve Ibrahim, Z. (2014). Measuring level of market orientation for an Islamic microfinance institution case study of Amanah Ikhtiar Malaysia (AIM). *Qualitative Research In Financial Markets*, 6(3), 258–277. doi:10.1108/QRFM-08-2013-0026 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Kazemian, Soheil, Rahman, R. A., Sanusi, Z. M. ve Ibrahim, Z. (2015). Structure of Marketing Program for Islamic Microfinance Institutions. H. G. Djajadikerta ve Z. Zhang (Ed.), *A New Paradigm for International Business* içinde (ss. 309–323). Singapore: Springer Proceedings in Business and Economics. Springer. doi:10.1007/978-981-287-499-3
- Khaleequzzaman, M. ve Shirazib, N. S. (2012). Islamic Microfinance – an Inclusive Approach with Special Reference to Poverty Eradication in Pakistan. *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 20(1).
- Khan, A., Hassan, M. K., Paltrinieri, A., Dreassi, A. ve Bahoo, S. (2020). A bibliometric review of takaful literature. *International Review of Economics & Finance*, 69, 389–405.
- Konaah, O. (2016). BMT Al-Ishlah Cirebon as a model of Islamic financing for poverty reduction and development. (T. S. Joesron, A. Y. M. Siregar, M. Anwar, P. Ambaret-nani, S. C. D. Amar ve H. Dimas, Ed.) *Proceedings Of The International Conference, Integrated Microfinance Management For Sustainable Community Development (Imm 2016)*. Coll Islamic Econ STEI Al Islah, Sharia Econ Program, Cirebon, West Java, Indonesia.
- Lawhaishy, Z. B. ve Othman, A. H. A. (2022). Introducing an Islamic equity-based microfinance models for MSMEs in the State of Libya. *Qualitative Research In Financial Markets*. doi:10.1108/QRFM-01-2021-0017
- Maamor, S, Cokrohadisumarto, W. M. ve Ismail, A. G. (2017). *Islamic Microfinance Institutions: Efficiency and Sustainability. Islamic Microfinance Institutions: Efficiency And Sustainability*.
- Maamor, Salamah ve Cokrohadisumarto, W. M. (2017). *Islamic Microfinance Institutions : Efficiency and Sustainability* (1. bs.). Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM).
- Manan, S. K. A. ve Shafiai, M. H. B. M. (2015). Risk Management of Islamic Microfinance (IMF) Product by Financial Institutions in Malaysia. *Procedia Economics and Finance*, 31(15), 83–90. doi:10.1016/s2212-5671(15)01134-x
- Mande, B. (2014). Appraising Shariah Committee Operations in Microfinance Firms: PLS Approach. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 164, 583–590. doi:10.1016/j.sbspro.2014.11.150
- Mansori, S., Safari, M. ve Mohd Ismail, Z. M. (2020). An analysis of the religious, social factors and income's influence on the decision making in Islamic microfinance

- schemes. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(2), 361–376. doi:10.1108/JIABR-03-2016-0035
- Maouloud, V. M., Kassim, S. ve Othman, A. H. A. (2021). Islamic microfinance in Mauritania: an investigation into involuntary factors affecting usage. *International Journal of Ethics and Systems*, 37(3), 390–405. doi:10.1108/IJOES-11-2020-0176
- Maouloud, V. M. ve Othman, A. H. A. (2021). Impact of using Islamic Microfinance Products on Mauritanian Microentrepreneurs' Income Evidence from PROCA-PEC-Nouakchott. *Turkish Journal Of Islamic Economics-Tujise*, 8(SI), 219–238. doi:10.26414/A2371
- Maulana, H., Razak, D. A. ve Adeyemi, A. A. (2018). Factors influencing behaviour to participate in Islamic microfinance. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 11(1), 109–130. doi:10.1108/IMEFM-05-2017-0134
- Maulida, H. ve Fianto, B. A. (2018). Determinants Factors of Non-Performing Financing in Islamic Microfinance Institution (Case study of Islamic Cooperative XYZ in Sidoarjo, Indonesia). (B A Fianto, I. Auwalin, S. R. Ajija, S. Rusgianto, D. Mursinto, R. Sukmana, ... S. Herianingrum, Ed.) *2nd International Conference On Islamic Economics, Business, And Philanthropy (2nd Iciebp)*. Surabaya, Indonesia. doi:10.18502/kss.v3i13.4254 WE - Conference Proceedings Citation Index - Social Science & Humanities (CPCI-SSH)
- Md Zabri, M. Z. ve Mohammed, M. O. (2018). Qualitative validation of a financially affordable Islamic home financing model. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 10(2), 143–161. doi:10.1108/IJIF-08-2017-0023
- MERAJ, M. (2016). Credit Comfortability And Microfinance: A Field Study To Determine Peoples' Perception About Conventional And Islamic Microfinance In Pakistan. *Turkish Journal Of Islamic Economics-Tujise*, 3(1), 37–61. doi:10.15238/TUJISE.2014.3.1.37-61
- Migdad, A. M. (2022). Examining Islamic microfinance as a mechanism of Takaful in high-risk countries: case study of Palestine. *International Journal of Ethics and Systems*. doi:10.1108/IJOES-11-2021-0214 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Mizanur Rahman, M. ve Ahmad, F. (2010). Impact of microfinance of IBBL on the rural poor's livelihood in Bangladesh: an empirical study. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 3(2), 168–190. doi:10.1108/17538391011054390
- Mobin, M. A., Masih, M. ve Alhabshi, S. O. (2017). Religion of Islam and Microfinance: Does It Make Any Difference? *Emerging Markets Finance And Trade*, 53(7), 1547–1562. doi:10.1080/1540496X.2016.1268526 WE - Social Science Citation Index (SSCI)
- Mohamed, E. F. ve Fauziyyah, N. E. (2020). Islamic Microfinance For Poverty Alleviation: A Systematic Literature Review. *International Journal Of Economics Management And Accounting*, 28(1), 141–163.
- Mohammed, W. S. ve Waheed, K. (2019a). Interest-free microfinance in India A case study of Sanghamam multistate cooperative credit society. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 10(5), 695–709. doi:10.1108/JIABR-11-2017-0176 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)

- Mohammed, W. S. ve Waheed, K. (2019b). Interest-free microfinance in India: a case study of Bait-un-Nasr Urban Cooperative Credit Society. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 11(2), 322–337. doi:10.1108/IJIF-10-2018-0114 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Muhammad, H. (2020). Islamic Corporate Social Responsibility: An Exploratory Study in Islamic Microfinance Institutions. *Journal Of Asian Finance Economics And Business*, 7(12), 773–782. doi:10.13106/jafeb.2020.vol7.no12.773
- Mutamimah, M., Zaenudin, Z. ve Cokrohadisumarto, W. B. (2022). Risk management practices of Islamic microfinance institutions to improve their financial performance and sustainability: a study on Baitut Tamwil Muhammadiyah, Indonesia. *Qualitative Research In Financial Markets, ahead-of-p*(ahead-of-print). doi:10.1108/QRFM-06-2021-0099 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Nashihin, M. ve Harahap, L. (2014). The Analysis of the Efficiency of BPR-S: Production Function Approach Vs Financial Ratios Approach. (D. Larso, T. M. Simatupang, R. Toth, S. Sendjaya, D. C. Lantu ve W. Dhewanto, Ed.) *5th Indonesia International Conference On Innovation, Entrepreneurship, And Small Business (Iicies 2013)*. Jakarta, Indonesia. doi:10.1016/j.sbspro.2014.02.427 WE - Conference Proceedings Citation Index - Social Science & Humanities (CPCI-SSH)
- Nasim, A., Widarsono, A. ve Riennovita, E. (2016). The Opportunities and Challenges of Islamic Accounting Learning for Vocational Students and Its Application in Islamic Microfinance Institutions. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 15, 23–30. doi:10.2991/gcbme-16.2016.5
- Nasir, A., Farooq, U. ve Khan, A. (2021). Conceptual and influential structure of Takaful literature: A bibliometric review. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*.
- Nasution, R. E. F. ve Ahmed, H. (2015). Outreach and Profitability Trade-off: Does Synergy between Islamic Banking and Islamic Microfinance Institutions Matter? *Indonesian Capital Market Review*, 7(2), 57–73.
- Nurasyiah, A., Utami, S. A., Jajang, A., Mahri, W. ve Firmansyah. (2016). The Challenges of Human Capital Performance in Developing Baitul Maal Wat Tamwil in Indonesia. (A. G. Abdullah, R. Hurriyati, A. B. D. Nandiyanto, L. Adiwibowo, T. Aryanti, V. Adriany ve A. Aripin, Ed.) *Proceedings Of The 2016 Global Conference On Business, Management And Entrepreneurship*.
- Nurhasanah, N., Nurhayati, N. ve Surahman, M. (2020). Micro Finance In Sharia Rural Banks In Indonesia: A Case Study. *Entrepreneurship And Sustainability Issues*, 7(4), 3455–3463. doi:10.9770/jesi.2020.7.4(58) WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Obaidullah, M. (2008). *Introduction to Islamic Microfinance*. International Institute of Islamic Business and Finance.
- Obaidullah, M. (2015). Enhancing food security with Islamic microfinance: Insights from some recent experiments. *Agricultural Finance Review*, 75(2), 142–168. doi:10.1108/AFR-11-2014-0033
- Obaidullah, M. ve Khan, T. (2008). *Islamic Microfinance Development: Challenges and Initiatives*. Policy Dialogue Paper No. 2. Cidde: Islamic Development Bank, Islamic Research and Training Institute. doi:10.2139/ssrn.1506073

- Othman, M. B. (2015). Role of Women in Achieving Shared Prosperity: An Impact Study of Islamic Microfinance in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 211(September), 1043–1048. doi:10.1016/j.sbspro.2015.11.139
- Özdemir, M. (2021). *İslami Mikrofinans Teori Uygulama ve Model Önerileri* (1. bs.). Albaraka Yayınları.
- Özdemir, M. ve Selçuk, M. (2021). A bibliometric analysis of the International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 14(4), 767–791. doi:10.1108/IMEFM-06-2020-0277
- Paltrinieri, A., Hassan, M. K., Bahoo, S. ve Khan, A. (2019). A bibliometric review of sukuk literature. *International Review of Economics & Finance*.
- Parlakkaya, R. ve Çürük, S. A. (2015). Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 1(2). http://www.academia.edu/download/42591125/Bir_Yoksullukla_Mucadele_Araci_Olarak_Islami_Mikrofinans_ve_Turkiyede_Uygulanabilirligi.pdf adresinden erişildi.
- Permatasari, V. S., Sawarjuwono, T. ve Iswati, S. (2017). Enhancing Farmers’ Independence by using the Baitul Maal wat Tamwil Concept. (Iswati, A. Maruf, D. Sunyowati ve I. N. Sutirto, Ed.) *Proceedings Of The 1st International Conference Postgraduate School Of Universitas Airlangga: Implementation Of Climate Change Agreement To Meet Sustainable Development Goals (Icpsuas 2017)*. Surabaya, Indonesia.
- Pitchay, A. A., Thaker, M. A. M. T., Mydin, A. A., Azhar, Z. ve Latiff, A. R. A. (2018). Cooperative-waqf model: a proposal to develop idle waqf lands in Malaysia. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 10(2), 225–236. doi:10.1108/IJIF-07-2017-0012
- Pratama, B. C., Wibowo, H. ve Inayati, N. I. (2018). Is the Degree of Competition Weaken the Impact of Growth Towards Net-Profit-and-Loss Sharing Margin?: Study of Indonesian Islamic Microfinance Institutions. *Advanced Science Letters*, 24(1), 133–137. doi:10.1166/asl.2018.11939
- Purwanto, Primiana, I., Masyita, D. ve Febrian, E. (2020). Alleviating Poverty through Islamic Microfinance: Outreach and Efficiency (Study on BMT and Islamic Cooperatives in Indonesia). *EKONOMIKA REGIONA-ECONOMY OF REGION*, 16(4), 1362–1376. doi:10.17059/ekon.reg.2020-4-24 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Raditya, S. ve Taqwa, K. Z. (2015). Developing Programs Based on Maqasid Sharia By Islamic Microfinance Institution To Support Financial Inclusion. *Proceedings of INTCESS15- 2nd International Conference on Education and Social Sciences*, (February), 919–924.
- Rahim Abdul Rahman, A. (2010). Islamic microfinance: An ethical alternative to poverty alleviation. *Humanomics*, 26(4), 284–295. doi:10.1108/08288661011090884/FULL/HTML
- Rahman, M., Isa, C. R., Tu, T.-T., Sarker, M. ve Masud, M. A. K. (2020). A bibliometric analysis of socially responsible investment sukuk literature. *Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility*, 5(1), 1–19.
- Rahman, R. A. ve Dean, F. (2013). Challenges and solutions in Islamic microfinance. *Humanomics*, 29(4), 293–306. doi:10.1108/H-06-2012-0013/FULL/HTML

- Rahmawaty, A., Rokhman, W., Bawono, A. ve Irkhani, N. (2021). Emotional Intelligence, Spiritual Intelligence And Employee Performance: The Mediating Role Of Communication Competence. *International Journal Of Business And Society*, 22(2), 734–752. doi:10.33736/ijbs.3754.2021 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Rana, M. S., Ismail, M. N. ve Ismail, I. (2016). Islamic microfinance in Palestine: Challenges and Prospects (ss. 1–18). doi:10.1246/cl.2000.308
- Rashid, A. G. ve Ejaz, L. (2019). Interest free micro credit loans: Pakistani female entrepreneurs. *Journal of Islamic Marketing*, 10(3), 860–873. doi:10.1108/JIMA-04-2018-0071
- Rashid, M., How, S. M. ve Bhuiyan, A. B. (2019). Satisfaction With Islamic Microcredit Institutions: A Borrower-Centric Approach. M K Hassan ve M. Rashid (Ed.), *Management Of Islamic Finance: Principle, Practice, And Performance* içinde (C. 19, ss. 69–92). Univ Brunei Darussalam, Bandar Seri Begawan, Brunei. doi:10.1108/S1569-376720180000019004 WE - Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)
- Rofiqoh, S. N. I., Sukmana, R., Ratnasari, R. T., Ulyah, S. M. ve Ala'uddin, M. (2021). Chi-square association test for microfinance-waqf: Does business units ownership correlate with cash waqf collected? *AIP Conference Proceedings*, 2329. doi:10.1063/5.0042168
- Rohman, P. S., Fianto, B. A., Ali Shah, S. A., Kayani, U. N., Suprayogi, N. ve Supriani, I. (2021). A review on literature of Islamic microfinance from 2010-2020: lesson for practitioners and future directions. *Heliyon*. doi:10.1016/j.heliyon.2021.e08549
- Rokhman, W ve Hassan, A. (2012). The effect of Islamic work ethic on organisational justice. *African Journal Of Business Ethics*, 6(1), 25–29. doi:10.4103/1817-7417.104699 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Rokhman, Wahibur ve Abduh, M. (2020). Antecedents of SMEs' satisfaction and loyalty towards Islamic microfinance: Evidence from Central Java, Indonesia. *Journal of Islamic Marketing*, 11(6), 1327–1338. doi:10.1108/JIMA-05-2018-0090
- Rozzani, N., Mohamed, I. S. ve Syed Yusuf, S. N. (2017). Risk management process: Profiling of islamic microfinance providers. *Research in International Business and Finance*, 41(April), 20–27. doi:10.1016/j.ribaf.2017.04.009
- Rozzani, N., Mohamed, I. S. ve Yusuf, S. N. S. (2016). Technology for Islamic microfinance's disbursement and repayment system. *International Journal of Social Economics*, 43(12), 1271–1283. doi:10.1108/IJSE-05-2015-0115
- Rozzani, N., Rahman, R. A., Mohamed, I. S. ve Yusuf, S. N. S. (2015). Development of Community Currency for Islamic Microfinance. *Procedia Economics and Finance*, 31, 803–812. doi:10.1016/S2212-5671(15)01170-3
- Rusyiana, A., Sanrego, Y. ve Rahayu, S. (2021). Modeling Islamic economics and finance research: a bibliometric analysis. *International Journal of Islamic Economics and Finance (IJIEF)*, 4(1), 149–176.
- Saad, N M ve Duasa, J. (2011). An Economic Impact Assessment Of A Microcredit Program In Malaysia: The Case Of Amanah Ikhtiar Malaysia (Aim). *International Journal Of Business And Society*, 12(1), 1-14 WE-Emerging Sources Citation Index (ESCI).
- Saad, Norma Md. ve Razak, D. A. (2013). Towards An Application Of Musharakah Mutanaqisah Principle In Islamic Microfinance. *International Journal Of Business And Society*, 14(2), 221–234.

- Sabi, M. (2016). Awareness and perceptions of Islamic microfinance among microfinance clients in Kyrgyzstan and Tajikistan. *Central Asian Survey*, 35(1), 26–37. doi:10.1080/02634937.2016.1147214
- Salleh, M. C. M., Kassim, S. ve Kassim, S. N. (2018). Does Socio-demographic Variables Matter in Explaining Issues and Challenges in Islamic Microfinance? Evidence from Malaysia. B A Fianto, I. Auwalin, S. R. Ajija, S. Rusgianto, D. Mursinto, R. Sukmana, ... S. Herianingrum (Ed.), *2nd International Conference On Islamic Economics, Business, And Philanthropy (2nd Iciebp)* içinde , KnE Social Sciences (ss. 853–870). doi:10.18502/kss.v3i13.4253
- Santoso, B. ve Ahmad, K. (2016). Islamic microfinance branchless banking model in Indonesia. *Intellectual Discourse*, 24, 409–433.
- Selçuk, M. ve Yardımçoğlu, F. (2017). İslam Ekonomisi ve Finansı Alanında Türkiye’de Yazılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 63–78.
- Shafi M.K., M. ve Reddy, M. R. (2019). Viability and practices of interest-free microfinance in the state of Kerala: An analytical study based on customers’ perceptions: Interest-free microfinance in the state of Kerala. *IIMB Management Review*, 31(4), 350–367. doi:10.1016/j.iimb.2019.07.006
- Shahinpoor, N. (2009). The Link Between Islamic Banking and Microfinancing. *International Journal of Social Economics*, 36(10), 996–1007. doi:10.1108/03068290910984777
- Shaikh, S. A. (2017). Poverty alleviation through financing microenterprises with equity finance. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 8(1), 87–99. doi:10.1108/JIABR-07-2013-0022 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Shaikh, S. A. (2021). Using Fintech in scaling up Islamic microfinance. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 12(2), 186–203. doi:10.1108/JIABR-10-2019-0198
- Shaikh, S. A., Ismail, A. G. ve Mohd Shafiai, M. H. (2017). Application of waqf for social and development finance. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 9(1), 5–14. doi:10.1108/IJIF-07-2017-002
- Siti-Nabiha, A. K. ve Norfarah, N. (2020). Performance of Islamic Microfinance Institutions: Accounting for Well-Being. *GLOBAL JOURNAL AL-THAQAFAH*, 10(2), 38-46 WE-Emerging Sources Citation Index (ESCI).
- Siti-Nabiha, A. K. ve Siti-Nazariah, A. Z. (2022). Performance measurement in Islamic microfinance institutions: does it change social norms and values? *Qualitative Research In Financial Markets*, 14(2), 306–323. doi:10.1108/QRFM-09-2020-0186 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Sulayman, H. I. (2015). Growth and Sustainability of Islamic Finance Practice in the Financial System of Tanzania: Challenges and Prospects. *Procedia Economics and Finance*, 31(15), 361–366. doi:10.1016/s2212-5671(15)01210-1
- Suseno, P. (2020). *Baitul Maal Wat Tamwil (BMT): A Faith and Community-based Microfinance*. (M. Quraisy, N. Hayati, C. A. Sari, S. E. Hidayat ve G. Dewandaru, Ed.) Islamic Business Cases Series (1. bs.). National Committee of Islamic Economy and Finance.
- Sutanto, H. (2016). Competitive Strategy Based on Transformation and Dynamic Capabilities in Resulting Business Performance of Islamic Microfinance Institutions.

- International Conference of Integrated Microfinance Management (IMM-16)* içinde . Atlantis Press. doi:10.2991/imm-16.2016.9
- Suzuki, Y., Uddin, H. ve Miah, M. D. (2018). *A comparative study between the Grameen and Islamic modes of microfinance in Bangladesh with reference to Islamic microfinance in Pakistan.* (Y. Suzuki ve M. D. Miah, Ed.) *Dilemmas And Challenges In Islamic Finance: Looking At Equity And Microfinance.* Ritsumeikan Asia Pacific Univ, Beppu, Oita, Japan. doi:10.1201/9781315105673 WE - Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)
- Thaker, M. A. B. M. T. ve Thaker, H. B. M. T. (2016). Adopting Zero Interest Financing Model (Zifm) In Islamic Microfinance Institutions: The Case Of Shariah People Credit Bank (Bprs), Indonesia. *SHS Web of Conferences*, (23). doi:10.1051/
- Thaker, M. A. M. T., Amin, M. F., Thaker, H. M. T., Khaliq, A. ve Pitchay, A. A. (2021). Cash waqf model for micro enterprises' human capital development. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 13(1), 66–83. doi:10.1108/ijif-08-2018-0091
- Thambiah, S., Muthaiyah, S., Jun, K. J. ve Norhashim, M. (2016). Factors Influencing Islamic Microfinance Participation in Malaysia. K. S. Soliman (Ed.), *Vision 2020: Innovation Management, Development Sustainability, And Competitive Economic Growth, 2016, Vols I - Vii* içinde (ss. 1609–1614).
- Tubastuvi, N. (2018). An Analytical Network Process Approach for Strategy Priority in Islamic Microfinance, 231(Amca), 372–375. doi:10.2991/amca-18.2018.102
- Uddin, A. H. M. E. (2017). A New Dimension of Islamic Microfinance Revolution in Bangladesh: A Case Study of RDS. *Journal of Turkish Social Sciences Research*, 2(2). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/354787> adresinden erişildi.
- Ülev, S. (2021). *İslami Mikrofinans Programlarının Etkinliği: İksar Karz-ı Hasen Örneği.* Sakarya Üniversitesi.
- Ülev, S., Savaşan, F. ve Özdemir, M. (2022). Do Islamic microfinance institutions affect the socio-economic development of the beneficiaries? The evidence from Turkey. *International Journal of Ethics and Systems*, (ahead-of-print), ahead-of-print.
- Umar, U. B., Masud, A. ve Matazu, S. A. (2021). Direct and indirect effects of customer financial condition in the acceptance of Islamic microfinance in a frontier market. *Journal of Islamic Marketing, ahead-of-p*(ahead-of-print). doi:10.1108/JIMA-12-2019-0267 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Wahyudi, I. (2014). Commitment and trust in achieving financial goals of strategic alliance Case in Islamic microfinance. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 7(4), 421–442. doi:10.1108/IMEFM-10-2013-0113 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Wahyudi, I. (2015). Realizing knowledge sharing in strategic alliance: Case in Islamic microfinance. *Humanomics*, 31(3), 260–271. doi:10.1108/H-10-2013-0067
- Wasiaturrahma, Sukmana, R., Ajija, S. R., Salama, S. C. U. ve Hudaifah, A. (2020). Financial performance of rural banks in Indonesia: A two-stage DEA approach. *Heliyon*, 6(7). doi:10.1016/j.heliyon.2020.e04390 WE - Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)
- Weddiawati, B. ve Setiawati, R. (2016). Spiritual Intermediation in Islamic Microfinance: Evidence from Indonesia. *International Conference of Integrated Microfinance Management (IMM-16) Spiritual* içinde . doi:10.2991/imm-16.2016.24

- Wibowo, K. A., Ismail, A. G., Tohirin, A. ve Sriyana, J. (2020). Factors Determining Intention to Use Banking Technology in Indonesian Islamic Microfinance. *Journal Of Asian Finance Economics And Business*, 7(12), 1053–1064. doi:10.13106/jafeb.2020.vol7.no12.1053 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Widiarto, I. ve Emrouznejad, A. (2015). Social and financial efficiency of Islamic microfinance institutions: A Data Envelopment Analysis application. *Socio-Economic Planning Sciences*, 50, 1–17. doi:10.1016/j.seps.2014.12.001
- Wijaya, I. F., Hakim, A. R., Saputro, N. ve Mulyadi, M. (2020). Religiosity level and saving decisions in Baitul Maal wat Tamwil: the case of Indonesia. *Journal of Islamic Marketing*, 11(6), 1465–1483. doi:10.1108/JIMA-09-2018-0160 WE - Emerging Sources Citation Index (ESCI)
- Wulandari, P. (2019). Enhancing the role of Baitul Maal in giving Qardhul Hassan financing to the poor at the bottom of the economic pyramid: Case study of Baitul Maal wa Tamwil in Indonesia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 10(3), 382–391. doi:10.1108/JIABR-01-2017-0005
- Wulandari, P. ve Kassim, S. (2016). Issues and challenges in financing the poor: case of Baitul Maal Wa Tamwil in Indonesia. *International Journal of Bank Marketing*, 34(2), 216–234. doi:10.1108/IJBM-01-2015-0007
- Wulandari, P., Kassim, S., Adhi Kasari Sulung, L. ve Iwani Surya Putri, N. (2016). Unique aspects of the Islamic microfinance financing process: Experience of Baitul Maal Wa Tamwil in Indonesia. *Humanomics*, 32(3), 230–247. doi:10.1108/H-09-2014-0062
- Yakubu, S. M., Naim, A. M. ve Yusuff, N. (2021). Dataset on the acceptance of islamic microfinance in Kano State, Nigeria. *Data in Brief*, 36. doi:10.1016/j.dib.2021.107108
- Yaumidin, U., Suhodo, D. S., Yuniarti, P. I. ve Hidayatina, A. (2017). Financial Inclusion for Women: Impact Evaluation on Islamic Microfinance to Women's Empowerment in Indonesia. M. Zulkhibri ve A. G. Ismail (Ed.), *Financial Inclusion and Poverty Alleviation* içinde . Palgrave Macmillan, Cham. doi:10.1007/978-3-319-69799-4
- Yumna, A. (2019). Islamic charity based micro-finance: lessons from Indonesia. (D. Patrisia, M. BinIsmail, M. Imran, M. Briggs, H. Ardi, J. E. Marna, ... I. Thaib, Ed.) *Proceedings Of The Third Padang International Conference On Economics Education, Economics, Business And Management, Accounting And Entrepreneurship (Piceeba 2019)*. Univ Negeri Padang, Padang, Indonesia PU - ATLANTIS PRESS PI - PARIS PA - 29 AVENUE LAVMIERE, PARIS, 75019, FRANCE.
- ZahidMahmood, H., Abbas, K. ve Fatima, M. (2017). Islamic microfinance and household welfare nexus: empirical investigation from Pakistan. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 7(1). doi:10.1186/s40497-017-0075-1
- Zauro, N. A., Saad, R. A. J., Ahmi, A. ve Mohd Hussin, M. Y. (2020). Integration of Waqf towards enhancing financial inclusion and socio-economic justice in Nigeria. *International Journal of Ethics and Systems*, 36(4), 491–505. doi:10.1108/IJO-ES-04-2020-0054

